

Ο Κριτικός Γραμματισμός στη σχολική πράξη

Βιβλίο Περιλήψεων

Πανελλήνιο Συνέδριο
Δράμα: 1-3 Νοεμβρίου 2013

Το Συνέδριο τελεί υπό την αιγίδα και την οικονομική στήριξη του **Δήμου Δράμας** (Δημοτική Επιχείρηση Κοινωνικής Πολιτιστικής και Τουριστικής Ανάπτυξης) και διοργανώνεται από το **Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών** του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας (Φλώρινα) (Εργαστήριο Γλώσσας και Προγραμμάτων Γλωσσικής Διδασκαλίας), το **Τμήμα Επιστημών Προσχολικής Αγωγής και Εκπαίδευσης**, του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, και το **Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Frederick** της Κύπρου σε συνεργασία με τους τοπικούς εκπαιδευτικούς-επιστημονικούς φορείς (ΕΛΜΕ και Σύλλογο Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Επιστημονική επιτροπή

- Έλενα Γρίβα, επίκ. καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
- Δημήτριος Κουτσογιάννης, αν. καθηγητής, Τμήμα Φιλολογίας Α.Π.Θ.
- Κωνσταντίνος Ντίνας, καθηγητής, ΠΤΝ, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
- Αναστασία Στάμου, επίκ. καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
- Άννα Χατζηπαναγιωτίδη, επίκ. καθηγήτρια, Πανεπιστήμιο Frederick, Κύπρος
- Σωφρόνιος Χατζησαββίδης, καθηγητής, ΤΕΠΑΕ, Α.Π.Θ.

Οργανωτική επιτροπή

- Έλενα Γρίβα
- Δημήτριος Κουτσογιάννης
- Κωνσταντίνος Ντίνας
- Αναστασία Στάμου
- Άννα Χατζηπαναγιωτίδη
- Σωφρόνιος Χατζησαββίδης

Γραμματειακή υποστήριξη

- Ευθυμία Γώτη
- Κατερίνα Μαρωνίτη
- Θεοδώρα Μυστακίδου
- Χαραλαμπία Μυστακίδου
- Τάσος Ξανθόπουλος
- Ελένη Σωτηρίου
- Ελισάβετ Χλαπουτάκη

A. Νικολαΐδης

Η αξιοποίηση της προφορικότητας των γραπτών μαθητικών κειμένων στο πλαίσιο κατάκτησης του κριτικού γραμματισμού: μια διδακτική παρέμβαση

Εδώ και περισσότερα από είκοσι χρόνια στη γλωσσική μας εκπαίδευση –στο Λύκειο κυρίως- έχει σημειωθεί στροφή του ενδιαφέροντος προς το κείμενο ως μονάδα του λόγου. Στα διδακτικά εγχειρίδια του Λυκείου («Έκθεση-Έκφραση») η στροφή προς την κειμενοκεντρική προσέγγιση δηλώνεται με την εστίαση σε συγκεκριμένα κειμενικά είδη, το καθένα από τα οποία αποτελεί αντικείμενο χωριστής διδακτικής ενότητας (π.χ. άρθρο, είδηση, βιογραφικά είδη, κριτική, δοκίμιο κ.ά.). Σταδιακά όμως και με τη συνδρομή του συγκεντρωτικού εξετασιοκεντρικού χαρακτήρα της βαθμίδας αυτής οδηγηθήκαμε σε μια ρυθμιστικού τύπου κειμενοκεντρική διδασκαλία που διδάσκει και αξιολογεί τα κειμενικά είδη στη βάση σταθερών δομικών, υφολογικών και μορφοσυντακτικών χαρακτηριστικών. Σε ένα τέτοιο διδακτικό πλαίσιο η προφορικότητα των μαθητικών γραπτών κειμένων συχνά «ενοχοποιείται».

Στην εισήγησή μου θα παρουσιάσω μια διδακτική μου δοκιμή στο μάθημα της Γλώσσας στη Β' Λυκείου και ειδικότερα σε αυτό που παραδοσιακά ονομάζεται «διόρθωση εκθέσεων». Πιο συγκεκριμένα με τη διδακτική μου αυτή παρέμβαση χρησιμοποιώντας την τεχνική της συλλογικής επεξεργασίας των μαθητικών κειμένων, αφενός επιχείρησα να «αποενοχοποιήσω» προφορικά χαρακτηριστικά των μαθητών και αφετέρου τα αξιοποίησα διδακτικά προκειμένου να τους οδηγήσω στην κριτική αντιμετώπιση των κειμενικών ειδών.

A. Ξανθόπουλος & K. Ντίνας

«Δείγματα γραφής»: Από τον «γραπτό λόγο» του «ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ της ελληνικής γλώσσας για το Δημοτικό σχολείο» στον «γραπτό λόγο» του «Προγράμματος σπουδών για τη διδασκαλία της νεοελληνικής γλώσσας και της λογοτεχνίας στο Δημοτικό σχολείο»

Το 2011 δημοσιεύτηκε σε ηλεκτρονική μορφή το νέο αναλυτικό πρόγραμμα (ΑΠ) για το γλωσσικό μάθημα στο Δημοτικό σχολείο. Το πρόγραμμα αυτό λειτούργησε πιλοτικά και σήμερα «συμπληρώνει», χωρίς να αντικαθιστά πλήρως ακόμα, τα ισχύοντα ΑΠ του 2003. Η αλλαγή ενός ΑΠ είναι ένα θέμα που προκαλεί πάντα έντονες συζητήσεις στους εκπαιδευτικούς κύκλους τόσο από ιδεολογική όσο και από αποκλειστικά επιστημονική σκοπιά. Αυτό είναι αναμενόμενο γιατί μέσα από κάθε ΑΠ δεν περιγράφονται απλά οι όροι ενός εκπαιδευτικού συμβολαίου (περιεχόμενα, σκοποί, μεθοδολογία, αξιολόγηση) αλλά περιγράφεται η ίδια η ταυτότητα που επιθυμεί η πολιτεία να δώσει στους αυριανούς της πολίτες. Στην ανακοίνωση αυτή οι συγγραφείς εμπλέκονται στον παραπάνω διάλογο με όρους, όμως, που άπτονται κυρίως της επιστημονικής άρθρωσης των ΑΠ και από την πλευρά πρωτίστως της Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας και της Παιδαγωγικής. Με την έρευνά τους επιχειρείται ουσιαστικά μια προσπάθεια χαρτογράφησης και αξιολόγησης των αλλαγών που εισάγει το ΑΠ του 2011 σε αντιδιαστολή με εκείνο του 2003 στην πάντα κρίσιμη δεξιότητα του γραπτού λόγου. Για την επίτευξη του παραπάνω στόχου εργάστηκαν συγκρίνοντας και αντιπαραβάλλοντας τις πρόνοιες των δύο ΑΠ αναφορικά με τον γραπτό λόγο. Στη συνέχεια, επιχείρησαν να αξιολογήσουν τα ευρήματά τους προκειμένου να διαπιστωθεί πόσο καινοτόμο, επιστημονικά τεκμηριωμένο και ενημερωμένο με τις σύγχρονες εξελίξεις στη Διδακτική της Γλώσσας και την Παιδαγωγική ή πόσο πιο λειτουργικό και «διδάξιμο» είναι το ΑΠ του 2011 σε

σχέση με αυτό του 2003. Καταλήγουν, διαπιστώνοντας ότι το ΑΠ του 2011 επιχειρεί αφενός μια ποιοτική στροφή στη διδασκαλία του γραπτού λόγου προς την κατεύθυνση του κριτικού γραμματισμού και, αφετέρου, αναδεικνύοντας τα πιο καινοτόμα σημεία του ΔΕΠΠΣ που φιλοδοξεί να αντικαταστήσει.

Ε. Χλαπουτάκη & Κ. Ντίνας

Παιδαγωγικές πρακτικές κριτικού γραμματισμού σε εφήβους μαθητές

Σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η διερεύνηση διδακτικών εφαρμογών κριτικού γραμματισμού στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση ανεπτυγμένων εκπαιδευτικά χωρών. Αρχικά, αναζητήθηκαν στη διεθνή βιβλιογραφία και καταγράφηκαν αποτελεσματικές παιδαγωγικές πρακτικές, εφαρμοσμένες σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα κριτικού γραμματισμού με αποδέκτες εφήβους μαθητές με ή χωρίς δυσκολίες γραμματισμού. Από την ανάλυση των πρακτικών ως προς τη δομή, το περιεχόμενό τους και τα είδη των κειμένων δημιουργήθηκε ένα πλαίσιο διδακτικών προτάσεων εφαρμογής του κριτικού γραμματισμού. Συγκεκριμένα, τα δομικά στοιχεία των πρακτικών είναι αφενός οι κριτικές αναλύσεις, προκειμένου οι έφηβοι να κατανοήσουν τις πολιτικές και κοινωνικές διαστάσεις της πράξης της ανάγνωσης, αφετέρου η ανάληψη δράσης για την έκφραση της προσωπικής τους θέσης απέναντι στους κυρίαρχους λόγους. Ως προς το περιεχόμενο των παιδαγωγικών πρακτικών αξιοποιούνται τα κοινωνικά θέματα που παρουσιάζουν κοινά σημεία με τα βιώματα των μαθητών. Οι τεχνικές της κριτικής ανάγνωσης και παραγωγής κριτικού λόγου εφαρμόζονται σε λογοτεχνικά κείμενα του σχολικού κανόνα αλλά και σε κείμενα λαϊκής κουλτούρας ή δημοσιογραφικής ενημέρωσης, ώστε να συνδεθεί ο σχολικός γραμματισμός με τους εξωσχολικούς (πολυ)γραμματισμούς, αλλά και να ενισχυθεί στους εφήβους η κριτική επίγνωση των πολυγραμματισμών.

Παρόλο που οι πρακτικές εφαρμόστηκαν κυρίως στο αμερικανικό εκπαιδευτικό σύστημα, θεωρούμε ότι οι βασικοί άξονες δομής, περιεχομένου και κειμενικών ειδών συνδιαμορφώνουν ένα πλαίσιο διδακτικών προτάσεων το οποίο είναι διδακτικώς αξιοποιήσιμο και στην ελληνική πραγματικότητα, είτε σε μία μελλοντική αναθεώρηση των Προγραμμάτων Σπουδών της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης είτε στο ισχύον γλωσσικό πρόγραμμα κριτικού γραμματισμού της Α' Λυκείου.

Σ. Σαμαρά

Πτυχές κριτικού γραμματισμού σε εκπαιδευτικά σενάρια

Με την παρούσα ανακοίνωση επιδιώκεται μία σύντομη αναφορά στον κριτικό γραμματισμό, ως προσέγγιση διδασκαλίας που επηρεάζει το σύγχρονο αναλυτικό πρόγραμμα εν γένει και αυτό του γλωσσικού μαθήματος ειδικότερα και στοχεύει στην καλλιέργεια του κριτικά εγγράμματου ατόμου που κατανοεί και χειρίζεται επιτυχώς τη γλώσσα στην ιδεολογική της διάσταση. Επιπλέον, στην παρούσα ανακοίνωση, επιδιώκεται να ανιχνευθούν πτυχές αυτής της διδακτικής προσέγγισης του γλωσσικού μαθήματος σε εκπαιδευτικά σενάρια που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο της πράξης: «Δημιουργία πρωτότυπης μεθοδολογίας εκπαιδευτικών σεναρίων βασισμένων σε ΤΠΕ και δημιουργία εκπαιδευτικών σεναρίων για τα μαθήματα της Ελληνικής Γλώσσας στην Α/θμια εκπαίδευση» (φορέας υλοποίησης ΚΕΓ) και ειδικότερα σε αυτά που δημιουργήθηκαν και αφορούν στην Ε' τάξη.

Σ. Παπαδοπούλου, Ν. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη, Α. Χατζημανώλη

Ευρηματικές ιστορίες με παραμυθιακή γλώσσα στην υπηρεσία του γραμματισμού των ΜΜΕ – Μελέτη περίπτωσης

Η εργασία εξετάζει την περίπτωση τριών ευρηματικών ιστοριών με παραμυθιακή γλώσσα οι οποίες απευθύνονται σε παιδιά ηλικίας 5 έως 10 ετών. Οι ιστορίες στοχεύουν στην καλλιέργεια του γραμματισμού των ΜΜΕ και ειδικότερα στην αποκάλυψη της διαφημιστικής επιβάρυνσης που χαρακτηρίζει τμήμα των τηλεοπτικών προγραμμάτων.

Θεωρητική έδρα της εργασίας είναι η περιγραφή του μερκαντιλισμού που χαρακτηρίζει τους λόγους που εκπέμπονται από τα σύγχρονα μέσα μαζικής επικοινωνίας και της επίδρασης του διαφημιστικού παράγοντα στο χώρο της ραδιοτηλεόρασης στο σημερινό παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Η διακίνηση των «δημοσιογραφικών προϊόντων» γίνεται με βάση τους κανόνες της υλικής οικονομίας και διευκολύνεται μέσω λαϊκίστικων μορφικών στοιχείων. Παρά το γεγονός ότι ο λόγος των ΜΜΕ αποτελεί δημοκρατικό αγαθό, ο ενδοτισμός των λειτουργιών του στις πιέσεις της αγοράς και στην ιδεολογική χειραγώγηση, λόγω της πρόσδεσης πολλών μέσων σε κρατικές ιδιοκτησίες ή στεγανοποιημένους επιχειρηματικούς ομίλους, επιβάλλει την εμπλουτισμό του μιντιακού γραμματισμού από την παιδική ηλικία.

Αυτή τη στόχευση υπηρετεί η συγγραφή ιστοριών με θέμα την τηλεόραση, την κατανάλωση και τη διαφήμιση. Ερωτήματα όπως «Ποια είναι η δουλειά των δημοσιογράφων;», «Τηλεόραση: κακός αφέντης ή καλός υπηρέτης;», «Ποιος και για ποιους λόγους κινεί τα νήματα;» αλλά και «Με ποιους τρόπους μπορούμε να αντιδράσουμε;» δύνανται μέσω της παραμυθιακής γλώσσας να διαμορφώσουν προϋποθέσεις εισόδου και εμπλουτισμού του μιντιακού γραμματισμού που σε συνδυασμό με τον οπτικό, θωρακίζει την παιδική ηλικία από τη διαφημιστική ευρηματικότητα και δολιότητα. Μπορεί δε να συμβάλει στη μελλοντική αποποίηση από την πλευρά των επικοινωνούμενων του ρόλου του ηθικού και παθητικού καταναλωτή των ποικίλης προέλευσης δημόσιων λόγων και προϊόντων. Τέλος, προτείνονται δυνατότητες αξιοποίησης του θέματος στη διδακτική της νεοελληνικής γλώσσας για την προσχολική και πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Α. Δούκα, Α. Αρχάκης, Α. Φτερνιάτη

Κριτική αποτίμηση του ειδησεογραφικού λόγου ως αντικείμενου διδασκαλίας στο Λύκειο

Ένας από τους βασικούς στόχους διδασκαλίας του γλωσσικού μαθήματος «Έκφραση- Έκθεση» στο λύκειο, είναι «να μετέχουν οι μαθητές στα κοινά ως πομποί ή δέκτες του λόγου με κριτική και υπεύθυνη στάση» (βλ. οδηγίες διδασκαλίας για τη Νεοελληνική γλώσσα). Στο πλαίσιο αυτό θα επιχειρήσουμε στην ανακοίνωσή μας να διαπιστώσουμε αν εκπληρώνεται ο παραπάνω στόχος, με τη μελέτη μας να επικεντρώνεται στα βιβλία μαθητή και καθηγητή για το μάθημα «Έκφραση- Έκθεση» στη β' και γ' λυκείου, καθώς και των οδηγιών διδασκαλίας. Ειδικότερα, αντικείμενο της διερεύνησής μας θα αποτελέσουν οι ενότητες εκείνες που αφορούν στον ειδησεογραφικό λόγο (Van Dijk, 1988) και συγκεκριμένα στα κειμενικά είδη της είδησης και του άρθρου. Σύμφωνα με τον Pennycook (1989), θα πρέπει να λαμβάνουμε υπόψη το κοινωνικό και πολιτισμικό συγκείμενο (context) της εκπαίδευσης, καθώς μέσω αυτής αναπαράγονται συγκεκριμένες αξίες αλλά και κοινωνικές και πολιτισμικές ανισότητες. Υιοθετώντας συνεπώς στην ανακοίνωσή μας το θεωρητικό

πλαίσιο της κριτικής ανάλυσης λόγου, θα επιχειρήσουμε να διαπιστώσουμε αν οι σχετικές με τον ειδησεογραφικό λόγο ενότητες του γλωσσικού μαθήματος διαμορφώνονται με τέτοιο τρόπο ώστε να εξοικειώνουν τους μαθητές με τις σχέσεις εξουσίας και ανισότητας που αναπαράγονται στις ειδήσεις και τα δημοσιογραφικά άρθρα (Fairclough, 1995).

Από τη μελέτη των βιβλίων καθηγητή και μαθητή καθώς και των οδηγιών διδασκαλίας, παρατηρούμε πως παρά το γεγονός ότι επαναλαμβάνεται συνεχώς ο στόχος περί ανάπτυξης της κριτικής στάσης των μαθητών απέναντι στον ειδησεογραφικό λόγο, η θεωρία και οι προτεινόμενες ασκήσεις περιορίζονται σε μια επιφανειακή προσέγγιση, χωρίς να εμβαθύνουν στις σχέσεις εξουσίας και ανισότητας που θεσπίζονται και αναπαράγονται μέσω αυτού (Van Dijk, 2001).

Κ. Αμαραντίδου, Ό. Μούσιου-Μυλωνά, Κ. Ντίνας

Οι διαφημίσεις στη ζωή μας: Ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα κριτικού γραμματισμού

Στην ανακοίνωση αυτή παρουσιάζεται ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα κριτικού γραμματισμού με θέμα «Οι διαφημίσεις στη ζωή μας», το οποίο υλοποιήθηκε την άνοιξη του 2013 στο «Εργαστήρι Γλώσσας» που λειτουργεί στο Πρότυπο Πειραματικό Δημοτικό Σχολείο Φλώρινας με την επιστημονική εποπτεία και στήριξη του αντίστοιχου Εργαστηρίου Γλώσσας και Προγραμμάτων Γλωσσικής Διδασκαλίας του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Φλώρινας. Συγκεκριμένα, το πρόγραμμα εφαρμόστηκε στον Όμιλο μαθητών για τον «Κριτικό Γραμματισμό» επί δέκα διδακτικά δίωρα στη διάρκεια πέντε εβδομάδων και συμμετείχαν σε αυτό 19 μαθητές της Ε΄ τάξης του Δημοτικού Σχολείου.

Πρόκειται για ένα διαθεματικό Σχέδιο Εργασίας που έχει ως κεντρικό θέμα τις διαφημίσεις και ως θεωρητικό πλαίσιο την Παιδαγωγική των Πολυγραμματισμών. Στη διάρκεια υλοποίησης του προγράμματος επισημάνθηκε η διαχρονική εξέλιξη του κειμενικού είδους στο πλαίσιο των κοινωνικών αναγκών και η εναλλαγή του από έντυπο και προφορικό είδος σε πολυτροπικό – πολυμεσικό και έγινε ανάλυση των δομικών χαρακτηριστικών της διαφήμισης, παρουσίαση των λειτουργιών της, καθώς και των γλωσσολογικών και υφολογικών στοιχείων που επιλέγονται, προκειμένου να επιτευχθούν οι επικοινωνιακοί της στόχοι.

Στη διάρκεια του Προγράμματος πραγματοποιήθηκαν με τους μαθητές ποικίλες διαθεματικές, παιδοκεντρικές και παιγνιώδεις δραστηριότητες, που είχαν ως στόχο να βελτιώσουν τις γλωσσικές και κειμενικές δεξιότητες των παιδιών, να αποτελέσουν έναυσμα και έμπνευση για την προσωπική τους δημιουργική παραγωγή, ώστε να εξελιχτούν οι ίδιοι σε δημιουργούς διαφημιστικών σεναρίων και, τέλος, να τους καθοδηγήσουν, ώστε να αντιλαμβάνονται και να αντιμετωπίζουν με κριτική στάση τα διαφημιστικά κείμενα.

Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν επιμορφωτικές δράσεις για την υποστήριξη των συνεργατών εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στο εγχείρημα και, τέλος, εφαρμόστηκε πλαίσιο παρακολούθησης, ανατροφοδότησης και διαρκούς αξιολόγησης του Προγράμματος, ώστε να αποτελέσει μια εναλλακτική διδακτική πρόταση για τη διδασκαλία του κριτικού γραμματισμού στο Δημοτικό Σχολείο.

X. Αρχοντή

Γραμματισμός στα ΜΜΕ και ανάπτυξη της κριτικής σκέψης του μαθητή

Η εργασία αυτή αναφέρεται στην διερεύνηση του θεωρητικού και πρακτικού πλαισίου εφαρμογής του Κριτικού Γραμματισμού των ΜΜΕ στην εκπαίδευση. Στόχος της είναι να παρουσιάσει το γιατί και το πώς αξίζει να ενταχθεί η μελέτη των ΜΜΕ στην εκπαίδευση. Εντοπίζονται οι συνθήκες που έχουν δημιουργήσει η ψηφιακή εποχή και η σύγκλιση των τεχνολογιών, με αποτέλεσμα να είναι αναγκαία η προσαρμογή της εκπαίδευσης στη χρήση νέων γραμματισμών που θα εξελίξουν την ικανότητα του μαθητή να κατανοήσει τον κόσμο. Προτείνεται η χρήση πολλαλφαβητισμών ως μια συστημική προέκταση του πεδίου πρόσληψης και κατανόησης μηνυμάτων που προέρχονται κυρίως από τις νέες πολυμεσικές τεχνολογίες, ώστε να επιτευχθεί η κριτική αυτονομία του μαθητή και να καθίσταται πολίτης πληροφορημένος, να αποκτά και να εκτιμά την αισθητική έκφραση, να γίνεται κοινωνικά ενεργός, να αισθάνεται αυτοεκτίμηση και να γίνεται συνειδητός καταναλωτής. Αναλύονται οι στρατηγικές που καλλιεργούν δεξιότητες στην αντίληψη των κωδίκων και συμβάσεων των ΜΜΕ και στην ανάπτυξη ικανοτήτων άσκησης κριτικής και ερμηνείας πολλαπλών νοημάτων και μηνυμάτων που παράγουν τα ΜΜΕ σε στερεότυπα, κυρίαρχες αξίες, ιδεολογίες. Υποστηρίζεται ότι η εκπαίδευση στα ΜΜΕ βοηθά το μαθητή στην ικανότητα να διακρίνει και να αξιολογεί το περιεχόμενο των Μέσων, να διερευνά τις επιδράσεις τους, να τα χρησιμοποιεί έξυπνα και να κατασκευάζει εναλλακτικά Μέσα, χρησιμοποιώντας μεθόδους που συνάδουν με τις πλέον σύγχρονες παιδαγωγικές αρχές- του κονστρουκτιβισμού, της βιωματικής και δημιουργικής μάθησης, της συνεργατικής μάθησης, της διαθεματικότητας, της διεπιστημονικότητας, της πολυπολιτισμικότητας, της χρήσης των νέων τεχνολογιών και αυθεντικών υλικών και κειμένων, της ανάπτυξης κριτικών, αναλυτικών και μεταγνωστικών δεξιοτήτων.

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 1 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2013 ΑΙΘΟΥΣΑ ΙΙΙ

Τρ. Κωτόπουλος, Μ. Ζωγράφου, Α. Βακάλη

Δημιουργικός λόγος στην προσχολική ηλικία

Η γλωσσική αγωγή στο Νηπιαγωγείο παραμένει βασικό συστατικό του περιεχομένου σπουδών των Αναλυτικών Προγραμμάτων. Η προσέγγιση της Λογοτεχνίας και η είσοδος του λογοτεχνικού κειμένου στην Προσχολική Εκπαίδευση καταγράφεται αρχικά ως μέσο για τη διδασκαλία της γλώσσας και τη γλωσσική αγωγή του νηπίου. Για πρώτη φορά πλέον στο Νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα Νηπιαγωγείου αναφέρεται η «δημιουργική γραφή» ως έκφραση και ως πρόταση δραστηριοτήτων για την κατάκτηση του λόγου και την άσκηση των νηπίων σε νέους γραμματισμούς. Στην εισήγηση αυτή παρουσιάζουμε το πλαίσιο των Προγραμμάτων Σπουδών μέσα στο οποίο μπορεί να ενταχθεί και να λειτουργήσει η Δημιουργική Γραφή, ως πρόταση για εφαρμογή στο καθημερινό ημερήσιο πρόγραμμα του Νηπιαγωγείου για τη διαμόρφωση πρακτικών γραμματισμού, που ενισχύουν τη συμμετοχή και την αλληλεπίδραση των μαθητών για την κατάκτηση του προφορικού και γραπτού λόγου των νηπίων. Παρουσιάζονται δραστηριότητες με βάση συγκεκριμένα κριτήρια, όπως η προσέγγιση μέσα από τη διαθεματικότητα, από θεματικές ενότητες, με σχέδια εργασίας, με εργασία σε ομάδες, με την αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών. Κατανέμουμε τις προτεινόμενες δραστηριότητες σε σύνολα-κατηγορίες για ευκολότερη επιλογή

από κάθε νηπιαγωγό, ώστε να τις εντάξει ή να τις προσαρμόσει σε ανάλογα πλαίσια εργασίας και με άνεση να αντλήσει δραστηριότητα από όποια κατηγορία επιθυμεί:

A. Παραμύθια- ιστορίες και άλλα κειμενικά είδη

B. Παιχνιδίσματα με την ποίηση

Γ. Εικαστικά και άλλες Τέχνες

Δ. Δραστηριότητες που μπορούν να ενταχθούν σε θεματικές ενότητες

Στις προτεινόμενες δραστηριότητες περιλαμβάνονται τρία βασικά στοιχεία για να τις προσεγγίσει ο ενδιαφερόμενος: η πορεία της δραστηριότητας, οι στόχοι που μπορεί να πετύχει και τα υλικά που θα χρησιμοποιηθούν (δραστηριότητα, τι πετυχαίνετε, τι χρειάζεστε αντίστοιχα). Σε ορισμένες προτείνονται εναλλακτικές προτάσεις, παραλλαγές ή προεκτάσεις (άλλες ιδέες).

N. Παπαματθαίου

Από τον Γραμματισμό του Paulo Freire στον Κριτικό Γραμματισμό και το μοντέλο των κριτικής ανάλυσης των τεσσάρων πηγών των Freebody & Luke

Μια από τις σύγχρονες προκλήσεις για την κοινωνία και τα εκπαιδευτικά συστήματα είναι ο γραμματισμός. Όχι όμως με τη στενή έννοια της ανάπτυξης των ικανοτήτων γραφής και ανάγνωσης, αλλά σαν μια πολύπλευρη διαδικασία που στοχεύει στην κοινωνική, κριτική και πολιτιστική καλλιέργεια.

Για τον Paulo Freire ο γραμματισμός είναι ταυτόχρονα η δίοδος και το μέσο της ενεργοποίησης των καταπιεσμένων ανθρώπων για την απόκτηση δύναμης, τέτοιας που θα τους μετατρέψει από «αντικείμενα» σε «υποκείμενα» δράσεων ικανών να συμμετέχουν ενεργά και, ενδεχομένως, καταλυτικά στο κοινωνικό και ιστορικό γίνεσθαι. Ο Freire εισηγείται τη διδασκαλία του γραμματισμού με σκοπό την απόκτηση δύναμης για κοινωνική αλλαγή και ανατροπή της καθεστηκυίας κοινωνικής αδικίας.

Σύμφωνα με την κοινωνιογλωσσολογία, η γλωσσική και η κοινωνική συμπεριφορά αλληλεπιδρούν σε μια διαρκή βάση. Ως εκ τούτου, η γλώσσα σαν δομικό υλικό διαμόρφωσης της πραγματικότητας επηρεάζει την κοινωνική δομή και αντιστρόφως. Την ανάλυση της δομής αυτής, την κατανόηση και κατασκευή των κειμενικών νοημάτων εισηγούνται οι Freebody & Luke με το μοντέλο των «Τεσσάρων Πηγών».

Σ' αυτό το άρθρο θα ασχοληθούμε με τις απόψεις του Paulo Freire σε ό,τι αφορά τον γραμματισμό, τη διδασκαλία του και τον κοινωνικοπολιτιστικό ρόλο που μπορεί να παίζει στο κοινωνικό γίνεσθαι. Επίσης, θα γίνει προσπάθεια παρουσίασης του μοντέλου κριτικής ανάγνωσης των «τεσσάρων πηγών» των Freebody & Luke. Τέλος, θα παρουσιαστεί μια επεξεργασία κειμένου έχοντας ως βάση το μοντέλο των «Τεσσάρων Πηγών», που πραγματοποίησαν παιδιά της ΣΤ'1 τάξης του 1ου Δ.Σ. Σερρών.

A. Καπάτου

Κριτικός γραμματισμός και υβριδικό κείμενο

Η παρούσα εισήγηση αποσκοπεί στην επαφή των μαθητών του δημοτικού σχολείου με το τύπο του υβριδικού κειμένου και στην προσέγγισή του υπό το πρίσμα του κριτικού γραμματισμού. Στα πλαίσια ερευνητικής μελέτης που πραγματοποιήθηκε σε επίπεδο διδακτορικής διατριβής συγκεντρώθηκε ένας μεγάλος αριθμός υβριδικών κειμένων (4000) που αποτελείται από

διαδικτυακούς διαλόγους νέων ατόμων ηλικίας 13-25 ετών. Οι διαδικτυακές συνομιλίες ήταν τόσο δημόσιου χαρακτήρα (έλαβαν χώρα στο IRC) όσο και ιδιωτικού τύπου, όπως αυτές που διεξάγονται στην ιστοσελίδα κοινωνικής δικτύωσης Facebook και στην εφαρμογή διαδικτυακών συζητήσεων MSN. Οι μαθητές στα πλαίσια της παιδαγωγικής προσέγγισης του κριτικού γραμματισμού θα έχουν την ευκαιρία να μελετήσουν τις επικοινωνιακές συνθήκες στις οποίες διαμορφώνεται το υβριδικό κείμενο, να εστιάσουν στα ιδιαίτερα γλωσσικά χαρακτηριστικά του (κοινωνιόλεκτος, greeklish) και να συγκρίνουν το υβριδικό κείμενο που παράγεται σε μια συνομιλία κατά την οποία οι συμμετέχοντες δε γνωρίζονται μεταξύ τους (IRC) με το αντίστοιχο που παράγεται σε ένα διάλογο μεταξύ φίλων. Κατ' επέκταση θα σχολιάσουν τον τρόπο παρουσίασης των συμμετεχόντων (nicknames) όπως και το ύφος που χρησιμοποιούν και θα επιχειρήσουν να κατασκευάσουν μια πλατφόρμα διαδικτυακού διαλόγου (chat) όπου η αλληλεπίδραση με τον εκπαιδευτικό της τάξης ή με τους συμμαθητές τους ή ακόμη και με τους συμμαθητές ενός άλλου σχολείου στην Ελλάδα ή στον κόσμο θα τους προσφέρει άμεση γνώση για το τι ακριβώς συνιστά ένα υβριδικό κείμενο καθώς και το επικοινωνιακό πλαίσιο που το συνοδεύει.

Κ. Ντίνας, Κ. Βαϊρινού, Ο. Μούσιου-Μυλωνά, Α. Πολατίδου

Επιμορφωτικό Πρόγραμμα επαγγελματικής ενδυνάμωσης εκπαιδευτικών για τον «Κριτικό Γραμματισμό»

Το σχολικό έτος 2012-13 δημιουργήθηκε στη Φλώρινα ο Όμιλος Γλώσσας και Λογοτεχνίας για Εκπαιδευτικούς, στον οποίο συμμετέχουν 245 εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων, νηπιαγωγοί, δάσκαλοι και καθηγητές όλων των ειδικοτήτων, που έχουν ως κοινό ενδιαφέρον τους να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους σχετικά με τη γλώσσα και τις λειτουργίες της, και να επιμορφωθούν σχετικά με τον κριτικό γραμματισμό, που αποτελεί οριζόντιο στόχο όλων των μαθημάτων στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών (Ψηφιακό Σχολείο <http://digitalschool.minedu.gov.gr>). Ο Όμιλος λειτουργεί με τη συνδρομή και τη συνεργασία του «Εργαστηρίου Γλώσσας και Προγραμμάτων Γλωσσικής Διδασκαλίας» του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Φλώρινας.

Στο πλαίσιο του Ομίλου πραγματοποιείται ένα διετές επιμορφωτικό πρόγραμμα «Κριτικού Γραμματισμού» με εισηγήσεις, εργαστήρια, δράσεις, εκδηλώσεις, προγράμματα, και πρακτικές εφαρμογές, σύμφωνα με τις αρχές της επιμόρφωσης ενηλίκων, που διαμορφώνονται ανάλογα με τις ανάγκες και τις προτάσεις των συμμετεχόντων εκπαιδευτικών.

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της πρώτης χρονιάς εφαρμογής του προγράμματος, η αξιολόγησή του από τους επιμορφούμενους και οι στόχοι της δεύτερης χρονιάς —οπότε πρόκειται να ολοκληρωθεί το πρόγραμμα, οι οποίοι συγκαθορίζονται από τους συντονιστές και τους συμμετέχοντες εκπαιδευτικούς.

Στρογγυλή τράπεζα

«Ο λύκος αλλιώς: πώς να 'ναι, πώς; Ψάξε και θα βρεις, κριτικά αν το σκεφτείς». Ο Κριτικός Γραμματισμός στο νηπιαγωγείο: ένα πρόγραμμα εφαρμογής του

Έχει θέση ο Κριτικός Γραμματισμός και οι διδακτικές του πρακτικές —και σε ποια έκταση— στο Νηπιαγωγείο ή πρέπει να τον αφήσουμε για αργότερα, όταν τα παιδιά «ωριμάσουν»; Είναι σε θέση τα νήπια να παρακολουθήσουν και να εμπλακούν σε ένα σχέδιο εργασίας που θα προσπαθήσει να τα μυήσει στις αρχές και τις μεθόδους του; Μπορούν οι νηπιαγωγοί μας —χωρίς να έχουν προς τούτο ειδικές σπουδές— να «βγάλουν πέρα» ένα τέτοιο φιλόδοξο σχέδιο; Την απάντηση σ' αυτά τα ερωτήματα προσπαθήσαμε να αναζητήσουμε στο σχέδιο εργασίας που θα σας παρουσιάσουμε σ' αυτή τη στρογγυλή τράπεζα.

Στο σχέδιο εργασίας, που επεκτάθηκε σε 8 μήνες, πήραν μέρος 19 νηπιαγωγεία του νομού Ημαθίας και 23 νηπιαγωγοί που υπηρετούσαν σ' αυτά τη σχολική χρονιά 2012-13. Το «αντικείμενο επεξεργασίας» του σχεδίου ήταν μια αφίσα του Αρκτούρου με τον τίτλο: Ο λύκος αλλιώς.

Αντιμετωπίσαμε και επεξεργαστήκαμε την αφίσα υπό το πρίσμα των τεσσάρων αξόνων που προτείνει η Παιδαγωγική του Κριτικού Γραμματισμού:

- α. το κείμενο και το πλαίσιο επικοινωνίας του, μέσα από το οποίο αντιπαρατίθεται ο μύθος με την πραγματικότητα με σκοπό την ενημέρωση, τον προβληματισμό και την ανατροπή του στερεότυπου που θέλει τον λύκο κακό,
- β. το κείμενο ως προς τη γλωσσική του δομή, όπου εστίασαμε στη χρήση των ουσιαστικών και των ρημάτων, στο λεξιλόγιο που χρησιμοποιείται, στις γραμματοσειρές και τα σημεία στίξης τα οποία συνδέουν το κείμενο με τις εικόνες· κι ως προς τη νοηματική του δομή, όπου εντοπίσαμε τα νοήματα και τα υπο-νοήματα που προκύπτουν από την επιλογή των λέξεων και των εικόνων που χρησιμοποιούνται, για να εξυπηρετηθεί ο στόχος του πομπού,
- γ. το κείμενο ως κοινωνική πρακτική ανιχνεύοντας τις προθέσεις του συντάκτη, το ύφος και το ιδεολογικό περιεχόμενο του κειμένου και τις σχέσεις εξουσίας που το διέπουν,
- δ. το κείμενο ως αντικείμενο αξιολόγησης, ως προς την επίτευξη του τελικού του στόχου, δηλαδή την αλλαγή της στάσης και συμπεριφοράς των παιδιών απέναντι στα στερεότυπα σχετικά με τον λύκο.

Ν. Αλέφαντος

Η διερεύνηση του βαθμού εφαρμογής των αρχών του κριτικού γραμματισμού στη διδακτική πράξη στο μάθημα της νεοελληνικής γλώσσας του Λυκείου

Η θεωρία του κριτικού γραμματισμού βασίζεται στην παραδοχή ότι ο/η μαθητής/τρια πρέπει να αποκτήσει συνείδηση της δυναμικής του λόγου και να είναι σε θέση με κριτικό τρόπο να παράγει λόγο ανάλογα με την περίσταση επικοινωνίας. Η παραδοχή αυτή επιβεβαιώνει τη στενή σχέση του κριτικού γραμματισμού με την επικοινωνιακή και κειμενοκεντρική διδακτική προσέγγιση, στόχος της οποίας είναι η καλλιέργεια της γλωσσικής και επικοινωνιακής δεξιότητας, προκειμένου ο χρήστης της γλώσσας να είναι σε θέση να ανταποκρίνεται με αποτελεσματικότητα σε κάθε καταστασιακή περίσταση, να μπορεί να αποδομεί κείμενα και να κατανοεί τα νοήματά τους. Η

θεωρία, λοιπόν, του κριτικού γραμματισμού ενισχύει διδακτικά την κειμενογλωσσολογική θεωρία προσθέτοντας την παράμετρο της κριτικής αντιμετώπισης της γλώσσας.

Το παρόν άρθρο στηρίζεται σε έρευνα με θέμα τη διερεύνηση της σχέσης του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών στο μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας του Λυκείου με τη διδακτική πράξη. Στο πλαίσιο της παραπάνω έρευνας μελετήθηκαν, ανάμεσα στα άλλα, γραπτά μαθητών/τριών που συμμετείχαν στις εξετάσεις των ετών 2008 και 2009. Στο άρθρο εστιάζουμε στις κατηγορίες ανάλυσης της Κριτικής αντιμετώπισης Ιδεών και της Προθετικότητας, οι οποίες σχετίζονται με τη δεξιότητα αποδόμησης και κατανόησης κειμένων από τη μια και παραγωγής λόγου που να ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένο πλαίσιο επικοινωνίας από την άλλη. Τα συμπεράσματα που εξάγονται από την εκπόνηση της έρευνας αποτελούν αφόρμηση και επιστημονικά τεκμηριωμένο έρεισμα για τη διδακτική αξιοποίησή τους από τον έλληνα φιλόλογο κατά τη διδακτική πράξη.

K. Μαυρή

Κριτικός γραμματισμός στην πρώτη τάξη του Δημοτικού Σχολείου

Κατά την τελευταία τετραετία, η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στην πρώτη τάξη του Δημοτικού στην Κύπρο έχει επηρεαστεί από τη διαδικασία αναθεώρησης των Αναλυτικών Προγραμμάτων της Δημοτικής Εκπαίδευσης, προϊόν της οποίας υπήρξε το νέο Πρόγραμμα Σπουδών της Νέας Ελληνικής Γλώσσας (2010) και η συνεπακόλουθη εισαγωγή της παιδαγωγικής του κριτικού γραμματισμού. Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας ήταν η διερεύνηση της διδασκαλίας του γλωσσικού μαθήματος στην πρώτη τάξη του Δημοτικού, με έμφαση στη διδασκαλία της πρώτης γραφής και ανάγνωσης, στο πλαίσιο του κριτικού γραμματισμού κατά τη σχολική χρονιά 2012-2013, που αποτελεί χρονιά σταδιακής εισαγωγής και εφαρμογής του νέου Προγράμματος Σπουδών. Αξιοποιήθηκε η εθνογραφική μελέτη περίπτωσης, με δύο πρώτες τάξεις του Δημοτικού εντός του ίδιου αγροτικού σχολείου να αποτελούν την προς εξέταση μελέτη. Ειδικότερα, διεξήχθησαν 15 παρατηρήσεις στο πλαίσιο του γλωσσικού μαθήματος κατά το Νοέμβριο-Δεκέμβριο 2012, οπότε η έμφαση δινόταν στη διδασκαλία της πρώτης γραφής και ανάγνωσης και την κατάκτηση δεξιοτήτων κωδικοποίησης και αποκωδικοποίησης, ώστε να διερευνηθεί ποιες πρακτικές γραμματισμού πραγματώθηκαν, καθώς και η σχέση των πρακτικών αυτών με την παιδαγωγική του κριτικού γραμματισμού. Για την ανάλυση των παρατηρήσεων χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλεία τα «γεγονότα γραμματισμού», καθώς και οι «πρακτικές γραμματισμού». Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι η καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού, στη φάση όπου αυτή έλαβε χώρα, πραγματώνεται μέσω ενός συνδυαστικού-υβριδικού πλαισίου, το οποίο αντλεί στοιχεία και από τα δύο μοντέλα γραμματισμού: το γνωστικό-αυτόνομο και το κοινωνικοπολιτισμικό-ιδεολογικό.

Z. Κουσκουρίδα & E. Βασιλάκη

Προτάσεις για την καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού στο μάθημα της Γλώσσας στην ΣΤ' Δημοτικού

Μολονότι οι αρχές της παιδαγωγικής του κριτικού γραμματισμού εισάγονται σε θεωρητικό επίπεδο στα Αναλυτικά Προγράμματα για τη διδασκαλία της γλώσσας στην Ελλάδα και στην Κύπρο, σχετικά περιορισμένος παραμένει ο αριθμός των μελετών που αφορούν συγκεκριμένες προτάσεις

υλοποίησης και καταγράφουν τις ανταποκρίσεις των μαθητών κατά την εφαρμογή τους στη σχολική τάξη. Στην εισήγηση αυτή παρουσιάζεται ο σχεδιασμός και η υλοποίηση μιας διδακτικής παρέμβασης η οποία πραγματοποιήθηκε στη διάρκεια δύο μηνών στο μάθημα της Γλώσσας στη Στ' Δημοτικού σε σχολείο ημιαστικής περιοχής του νομού Μαγνησίας, με αφορμή την ενότητα του σχολικού εγχειριδίου «Τρόποι ζωής και επαγγέλματα» και την αξιοποίηση ποικίλων σημειωτικών πόρων (λογοτεχνία, μουσική, κινηματογράφος) και τεχνικών. Η αξιολόγηση των διδασκαλιών προέκυψε από τα παραγόμενα από τους μαθητές προϊόντα (ανταπόκριση και συμμετοχή στην διδασκαλία, παραγωγές γραπτού λόγου) αλλά και από τα ερωτηματολόγια αυτοαξιολόγησης που συμπλήρωναν οι μαθητές με το πέρας κάθε διδασκαλίας με βάση τους γενικούς και τους ειδικότερους διδακτικούς στόχους. Παρά το περιορισμένο εύρος της έρευνας, μέσα από την επεξεργασία των δεδομένων διαγράφονται οι προκλήσεις αλλά και οι δυσκολίες που αντιμετωπίζουν μαθητές και εκπαιδευτικός: ενώ οι μαθητές είναι ανοικτοί προς μια διαφορετική προσέγγιση του γλωσσικού μαθήματος, οι ίδιες οι εγγενείς αδυναμίες του εκπαιδευτικού συστήματος φαίνεται να αποτελούν τροχοπέδη. Το ζητούμενο παραμένει η συστηματική και σε βάθος χρόνου εξοικείωση μαθητών και εκπαιδευτικών προς την κριτική αποδόμηση των κειμένων σε επίπεδο κατανόησης και την αξιοποίηση των δομών για τη δημιουργία κειμένων που θα επιτελούν κοινωνικούς στόχους σε επίπεδο παραγωγής.

A. Νικολοπούλου

Η διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών υπό το πρίσμα του κριτικού γραμματισμού

Στο νέο πρόγραμμα σπουδών για τη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών της πρώτης τάξης του Λυκείου που εκπονήθηκε το 2011 ορίζεται ότι με βάση τη λογική του γραμματισμού πρέπει να αναζητηθεί μια νέα διάσταση διδακτικής και παιδαγωγικής προσέγγισης του μαθήματος, η οποία θα διευκολύνει:

- την ανάπτυξη δεξιοτήτων για την αναζήτηση πληροφοριών
- την κριτική επεξεργασία και συνθετική παρουσίαση των δεδομένων που συλλέγονται
- τη χρήση πολυτροπικών κειμένων και ποικίλων σημειωτικών πόρων
- την πραγμάτευση ενός θέματος από διαφορετικές οπτικές γωνίες
- τον πειραματισμό κατά το γράψιμο και την παραστατικότητα στην παρουσίαση
- τη συνεργατική μάθηση και την ανάπτυξη πρωτοβουλιών εντός της ομάδας.

Με βάση όλα τα παραπάνω, στην παρούσα εργασία παρουσιάζεται μία πορεία διδασκαλίας στα Αρχαία Ελληνικά της Α' Λυκείου και συγκεκριμένα στο Θουκυδίδη (βιβλίο 3, κεφ.74-77) με ομαδοσυνεργατική μέθοδο, όπως εφαρμόστηκε από το Α4 τμήμα του 4ου ΓΕΛ Αγίας Παρασκευής κατά το σχολικό έτος 2012-2013 και αξιολογήθηκε από μαθητές, διδάσκοντες και φοιτητές που πραγματοποιούσαν την πρακτική τους άσκηση.

Στο διδακτικό δίωρο που προβλέφθηκε οι μαθητές δούλεψαν σε ομάδες, η καθεμιά επεξεργάστηκε κριτικά τα γεγονότα από ορισμένη οπτική γωνία και μέσω της δραματοποίησης οι μαθητές κατανόησαν τα βαθύτερα αίτια, καθώς και τα κίνητρα της ανθρώπινης δράσης που οδήγησαν στον εμφύλιο σπαραγμό την Κέρκυρα. Με τον τρόπο αυτό το αρχαίο κείμενο αποδομήθηκε και αναδομήθηκε κριτικά, με σκοπό όχι μόνο να προσφέρει πληρέστερη κατανόηση των γεγονότων της εποχής, μα και καλύτερη ερμηνεία της σύγχρονης πραγματικότητας.

Στρογγυλή τράπεζα:

Η «παραδοσιακή» και η «λειτουργική» γραμματική ως εργαλεία στην κριτική ανάγνωση της κοινωνικής πραγματικότητας: από τη θεωρία στην πράξη του κριτικού γραμματισμού

Γενική περιγραφή

Τα τελευταία χρόνια ποικίλες προσεγγίσεις έχουν αναφανεί στη σχετική βιβλιογραφία γύρω από τη διδακτική της γλώσσας και άλλων σημειωτικών πόρων στο πλαίσιο καλλιέργειας του σχολικού γραμματισμού (για μια κριτική παρουσίαση, βλέπε Κωστούλη & Στυλιανού, 2013). Η σχετική έρευνα, μέσα από τη διαμόρφωση επιμέρους μεθοδολογικών πλαισίων και την ανάδειξη σαφών διαχωριστικών κατηγοριών (όπως αυτές του 'λειτουργικού' και 'κριτικού' γραμματισμού), έχει κυρίως επικεντρωθεί στη διερεύνηση συγκεκριμένων πρακτικών γραμματισμού, παραγνωρίζοντας το πώς αυτές οι πρακτικές διαπλέκονται σε διάφορα πεδία και συλλειτουργούν στο πλαίσιο μιας σύνθετης πολυσημειωτικής πραγματικότητας. Ωστόσο, σταδιακά και κυρίως μέσα από την παιδαγωγική πράξη έχει γίνει κατανοητή η ανάγκη για υπέρβαση τέτοιων αυστηρά νοούμενων διαχωριστικών γραμμών με στόχο τη διαμόρφωση προσεγγίσεων που να συλλαμβάνουν το γραμματισμό στην πολυπλοκότητά του, αναδεικνύοντας παράλληλα τον ενδεικτικό και συγκροτησιακό ρόλο της γλώσσας σε σχέση με την ευρύτερη κοινωνική πραγματικότητα. Είναι χαρακτηριστικό να τονιστεί ότι σε προγράμματα σπουδών για τη γλωσσική διδασκαλία που έχουν πρόσφατα εκπονηθεί, όπως αυτά της Ελλάδας και της Κύπρου, προτείνονται πρακτικές για την καλλιέργεια του λειτουργικού και κριτικού γραμματισμού, αν και ο τρόπος συνύπαρξής τους δεν προσδιορίζεται μέσα από παρόμοιες θεωρητικές λογικές. Με ποιο τρόπο λοιπόν είναι δυνατή η συνύπαρξη του λειτουργικού με τον κριτικό γραμματισμό και η σύνθεση προσεγγίσεων που πιθανότατα προτείνουν διαφορετικά πλαίσια για τη νοηματοδότηση της παιδαγωγικής πράξης;

Το παρόν συμπόσιο προβαίνει σε μια κριτική διερεύνηση των ερωτημάτων αυτών, εστιάζοντας σε ένα συγκεκριμένο ζήτημα: στο πώς μπορούν να αξιοποιηθούν έννοιες όπως 'δομή', 'μέρη του λόγου' και 'λειτουργίες' σε ένα πρόγραμμα κριτικού γραμματισμού, που επιδιώκει να αναδείξει και να εμπλουτίσει τους πόρους που τα άτομα αξιοποιούν για να χτίσουν νοήματα, να προβάλουν ταυτότητες ή να διαπραγματευτούν σχέσεις εξουσίας.

Συγκεκριμένα: Το παρόν συμπόσιο αξιοποιώντας δεδομένα από το Πρόγραμμα Σπουδών (εφεξής ΠΣ) της Κύπρου, θέτει και μελετά μια σειρά από θεωρητικά και γλωσσοδιδασκτικά ερωτήματα, όπως:

- Πώς μπορεί να ενταχθεί η διδασκαλία της δομής σε ένα πρόγραμμα με στόχο την καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού;
- Πώς μπορεί να ιεραρχηθεί (ανά τάξη;) η διδασκαλία των λειτουργιών σε ένα πρόγραμμα κριτικής ανάγνωσης του κόσμου; Είναι εφικτή μια τέτοια ιεράρχηση ή μήπως απαιτείται επαναπροσδιορισμός της λογικής που διέπει τη διδασκαλία της λειτουργικών διαστάσεων των λεξικογραμματικών πόρων;
- Ποια είναι τα προβλήματα που οι εκπαιδευτικοί αντιμετωπίζουν στη σχολική τάξη; Πόσο εύκολη είναι η μετάβαση σε πλαισιωμένες λογικές που προϋποθέτουν αλλαγές στις ταυτότητες μαθητών/τριών και εκπαιδευτικών;

Η δομή του συμποσίου σε συνάρτηση με τις επί μέρους ανακοινώσεις που παρατίθενται παρακάτω έχει ως εξής. Η πρώτη ανακοίνωση, κινούμενη σε ένα θεωρητικό επίπεδο, επεξηγεί τη σχετική ορολογία και αναδεικνύει την έννοια της διαλογικότητας, ως βασικού συστατικού του κριτικού γραμματισμού. Η επόμενη ανακοίνωση θίγει τον τρόπο αξιοποίησης της παραδοσιακής γραμματικής σε ένα πρόγραμμα με στόχο την καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού. Η τρίτη ανακοίνωση προβαίνει στη διατύπωση μιας νέας πρότασης – ψήγματα της οποίας είχαν διατυπωθεί και αξιοποιηθεί από το ΠΣ της Κύπρου – που τονίζει την ανάγκη για επανασύλληψη του τρόπου απόδοσης της λειτουργικής διάστασης της γλώσσας σε ένα ‘εγχειρίδιο’ γραμματικής και αξιοποίησης αυτού από τους /τις εκπαιδευτικούς σε κάθε σχολική τάξη. Οι τελευταίες δύο ανακοινώσεις διερευνούν και αναδεικνύουν δεδομένα από τη σχολική πράξη της Κύπρου, καταδεικνύοντας το πώς Κύπριοι εκπαιδευτικοί τοποθετούνται στην προτεινόμενη από την πολιτεία προσπάθεια επαναδιατύπωσης της διδασκαλίας της γραμματικής στη σχολική πράξη.

Περίληψεις επιμέρους ανακοινώσεων

Φίλιππος Τεντολούρης

Ενάντια στην τελεολογία της κριτικής διάστασης του γραμματισμού: η διαλογικότητα στον κριτικό γραμματισμό και η διαλογικότητα του κριτικού γραμματισμού

Η χρήση του διδακτικού σχήματος του κριτικού γραμματισμού στην Κύπρο και η πιλοτική εφαρμογή του στην Ελλάδα έχουν εγείρει σημαντικά ερωτήματα για τις επιστημολογικές και διδακτικές διαστάσεις του, π.χ. τι νοείται ως κριτική διάσταση του γραμματισμού ή ποιος είναι ο ρόλος της γραμματικής στο πλαίσιο της διάστασης αυτής. Με την εισήγησή μου προσπαθώ να συνεισφέρω στην επιστημολογική διερεύνηση της έννοιας του κριτικού γραμματισμού προτείνοντας το διαχωρισμό μεταξύ της διαλογικότητας στον κριτικό γραμματισμό και της διαλογικότητας του κριτικού γραμματισμού.

Με την πρώτη φράση προσπαθώ να αναδείξω την «οργανική» σχέση μεταξύ: (α) της διαλογικής και ιδεολογικής οπτικής της γλώσσας, όπως προτάθηκε από τους Βολόσινοφ και Μπαχτίν, (β) της ιδεολογικής διάστασης του γραμματισμού, όπως έχει υποστηριχτεί στο πλαίσιο του κριτικού γραμματισμού, π.χ. ο συντονισμός κοινωνικά ιεραρχημένων ανθρώπινων πράξεων μέσα από θεσμικά κείμενα ή η «φυσικοποίηση» της κοινωνικής πραγματικότητας σε κείμενα της δημόσιας σφαίρας και (γ) της κριτικής χρήσης της Συστημικής Λειτουργικής Γραμματικής βάσει της οποίας οι γλωσσικές μορφές επιτελούν ιδεολογικές λειτουργίες και ταυτόχρονα επηρεάζονται απ’ αυτές.

Με τη δεύτερη φράση προσπαθώ να αναδείξω πώς στα πλαίσια της διαλογικότητας η έννοια του κριτικού γραμματισμού και η σχέση της με τη Συστημική Λειτουργική Γραμματική δεν είναι προκαθορισμένες αλλά κατασκευάζονται εντός επιστημολογικών πλαισίων, τα οποία μπορούν να περιγραφτούν ως Λόγοι του κριτικού γραμματισμού (Παιδαγωγικός, Κοινωνικο-Πολιτικός, Γλωσσολογικός και Εθνογραφικός Λόγος).

Τέλος, υποστηρίζω ότι μια αναστοχαστική στάση σε σχέση με την επιστημολογική κατασκευή του κριτικού γραμματισμού μπορεί να συνεισφέρει στην αντίληψή του ως αντι-τελεολογικού, διαλογικού και τοποθετημένου στον ιστορικό χωροχρόνο διδακτικού σχήματος.

Σωφρόνης Χατζησαββίδης

Παραδοσιακή γραμματική και κριτικός γραμματισμός

Η γραμματική και η διδασκαλία της αποτελούσε πάντα ένα κεντρικό ζήτημα για τη διδασκαλία και μάθηση της γλώσσας. Στο ζήτημα αυτό έδωσε για πάρα πολλούς αιώνες απάντηση μια σειρά εκδοχών της γραμματικής και της διδασκαλίας της που το σύνολό τους ονομάζεται σήμερα «παραδοσιακή γραμματική», η οποία δημιουργήθηκε κυρίως από την ανάγκη προσέγγισης των κειμένων νεκρών γλωσσών, δηλαδή αρχαίων ελληνικών και λατινικών. Η γραμματική αυτή παράδοση μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο και ιδίως τα νεότερα χρόνια άρχισε να αμφισβητείται.

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι να δείξει τρόπους εκμετάλλευσης της παραδοσιακής γραμματικής σε ένα πρόγραμμα διδασκαλίας της γλώσσας που στηρίζεται στον κριτικό γραμματισμό. Αρχικά, δίνονται πολύ σύντομα η έννοια της παραδοσιακής γραμματικής και οι όροι κάτω από τους οποίους διαμορφώθηκε και εξελίχθηκε, καθώς και οι λόγοι για τους οποίους επικράτησε στην εκπαίδευση διεθνώς. Στη συνέχεια, επιχειρείται μια διερεύνηση των σχολικών εγχειριδίων γραμματικής και διαγράφονται οι βασικοί σταθμοί στη διδασκαλία της παραδοσιακής γραμματικής. Περιγράφονται επίσης οι εξελίξεις που επιχειρήθηκαν στη γραμματική μέσα στο πλαίσιο της επικοινωνιακής προσέγγισης και των μεταεπικοινωνιακών προσεγγίσεων και γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στη Συστημική Λειτουργική Γραμματική, που αποτελεί το είδος της γραμματικής που χρησιμοποιείται από την παιδαγωγική του κριτικού γραμματισμού. Παράλληλα παρουσιάζονται στοιχεία λειτουργικής γραμματικής σε παλαιότερα και νεότερα εγχειρίδια γραμματικής της νέας ελληνικής γλώσσας.

Τέλος, επιχειρείται, μέσα από τη χρήση παραδειγμάτων από την εφαρμογή πρακτικών διδασκαλίας της γραμματικής στο πλαίσιο του Προγράμματος Σπουδών του μαθήματος της νέας ελληνικής της Κύπρου, να προταθούν τρόποι ενσωμάτωσης της διδασκαλίας της παραδοσιακής γραμματικής σε ένα πρόγραμμα κριτικού γραμματισμού.

Τριανταφυλλιά Κωστούλη

Προς έναν νέο Λόγο για τη διδασκαλία της Λειτουργικής Γραμματικής: 'Εγχειρίδιο' γραμματικής περιγραφής και τρόποι αξιοποίησής του στην πράξη

Η παρούσα ανακοίνωση θέτει στο επίκεντρο του προβληματισμού την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η Συστημική Λειτουργική Γραμματική (εφεξής ΣΛΓ), ριζικά επαναπροσδιοριζόμενη, μπορεί να αξιοποιηθεί στο σχολείο, βοηθώντας εκπαιδευτικούς και μαθητές/τριες στην προσπάθεια εμπάθυσής τους στο 'νόημα' των κειμένων και στην καλλιέργεια του γλωσσικού και επικοινωνιακού τους δυναμικού.

Αν και τα τελευταία χρόνια η αξιοποίηση της λειτουργικής διάστασης της νεοελληνικής γλώσσας προβάλλεται ως βασική παράμετρος για την αναδιοργάνωση του περιεχομένου της γλωσσικής διδασκαλίας στην εκπαίδευση, οι σχετικές προσπάθειες που έχουν διατυπωθεί δε φαίνεται να δομούν έναν νέο λόγο για τη διδασκαλία της γραμματικής. Οι ελάχιστες περιγραφές της δομολειτουργικής διάστασης της νεοελληνικής γλώσσας, ενώ αναδεικνύουν την πολυσήμαντη σχέση δομών και λειτουργιών (βλέπε ενδεικτικά Μπαμπινιώτης & Κλαίρης, 2005), αφήνουν ασαφές το πεδίο για τον τρόπο αξιοποίησης μιας τέτοιας περιγραφής στη σχολική πράξη. Ποια είναι η νέα μορφή που μια λειτουργικά προσανατολισμένη γραμματική περιγραφή πρέπει να έχει ώστε να αποδίδει επιτυχώς τον τρόπο συλλειτουργίας οπτικών πόρων και λεξικογραμματικών

μηχανισμών και τη συμβολή τους στη δόμηση και επαναδιατύπωση νοημάτων και ταυτοτήτων; Με ποιο τρόπο μπορεί να αξιοποιηθεί μια τέτοια περιγραφή στη σχολική πράξη και να απαντήσει σε μια σειρά από βασικά ζητήματα που εγείρονται και αφορούν, π.χ. στην ιεράρχηση των γραμματικών φαινομένων και λειτουργιών ανά τάξη;

Η παρούσα ανακοίνωση διαγράφει τη μορφή που μπορεί να έχει μια λειτουργική περιγραφή της γλώσσας, απηχώντας παράλληλα έναν νέο λόγο για τον τρόπο διαμόρφωσης των σχετικών εγχειριδίων που απομακρύνεται από την κυρίαρχη διαμερισματοποιημένη λογική. Επιπλέον, μέσα από αυθεντικά δεδομένα, η παρούσα μελέτη αναδεικνύει πιθανά μονοπάτια που ένας/μια εκπαιδευτικός από την Β΄ μέχρι την Στ΄ τάξη μπορεί να χτίσει στο πλαίσιο αξιοποίησης ενός τέτοιου εγχειριδίου γραμματικής.

Μάριος Στυλιανού

Η διδασκαλία των 'λειτουργιών' στη σχολική πράξη: Από την κειμενοκεντρική προσέγγιση σε ένα πρόγραμμα κριτικού γραμματισμού

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών σημαντικές αλλαγές έχουν σημειωθεί γύρω από τη διδασκαλία της γραμματικής και της σημείωσης. Βασιζόμενες στην έννοια της λειτουργίας, οι νέες προσεγγίσεις αναδεικνύουν έναν κατά βάση κοινωνικοπολιτισμικό προσανατολισμό στη μελέτη της γλώσσας και τη διδασκαλία της γραμματικής. Πώς ορίζεται, ωστόσο, η έννοια της λειτουργίας; Με ποιο τρόπο προσεγγίσεις όπως η κειμενοκεντρική και ο κριτικός γραμματισμός προσδιορίζουν τη λειτουργική διάσταση της γλώσσας; Η παρούσα ανακοίνωση διερευνά τα ερωτήματα αυτά μέσα από την καταγραφή σχολικών πρακτικών και συγκεκριμένα μέσα από την καταγραφή του τρόπου με τον οποίο μια εκπαιδευτικός και οι μαθητές/τριές της σε μια σχολική τάξη στην Κύπρο οδηγήθηκαν σταδιακά σε επαναπροσδιορισμό και σε πιο ουσιαστική κατανόηση της έννοιας της λειτουργικής διάστασης της γλώσσας.

Αρχικά παρουσιάζεται το θεωρητικό πλαίσιο και οι διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους το νέο ΠΣ για τη γλωσσική διδασκαλία στην Κύπρο εν αντιθέσει με τα ισχύοντα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας ορίζουν τη λειτουργική διάσταση της γλώσσας. Στη συνέχεια αναλύεται υλικό που προέρχεται από την ανάπτυξη δύο ενοτήτων σε μια τάξη έκτης δημοτικού και οι οποίες υλοποιήθηκαν με βάση, αντίστοιχα, το σχολικό εγχειρίδιο και τις θέσεις του κριτικού γραμματισμού.. Η ανάλυση του υλικού καταδεικνύει ότι οι δύο γλωσσοδιδασκτικές προσεγγίσεις – η κειμενοκεντρική και η παιδαγωγική του κριτικού γραμματισμού, προωθούν, αντίστοιχα, μια εξαιρετικά στενή και μια ευρεία σύλληψη της έννοιας της λειτουργίας και δίνει δεδομένα για το πώς η τελευταία προσέγγιση βοηθά ουσιαστικά τους/τις μαθητές/τριες, δημιουργώντας το υπόβαθρο για τη σταδιακή διαμόρφωση της δικής τους «φωνής» μέσα από μια ποικιλία γλωσσικών πόρων.

Άννα Γεωργίου

Συνδυάζοντας τα 'μέρη του λόγου' με τις 'λειτουργίες': Οι στάσεις και οι αντιστάσεις Κύπριων εκπαιδευτικών σε μια νέα παιδαγωγική πρόταση

Ένα από τα βασικά αντικείμενα προβληματισμού και διερεύνησης στον χώρο της Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας αλλά και στα διάφορα εκπαιδευτικά συστήματα είναι η διδασκαλία της γραμματικής ως βασικού πυλώνα για την κατάκτηση του σχολικού γραμματισμού. Ποικίλες προτάσεις έχουν

κατά καιρούς αναφανεί. Το 2010 καταγράφεται μια νέα πρόταση στο αντίστοιχο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών της Γλώσσας, που εύλογα μπορεί κανείς να συνοψίσει με τη φράση «γραμματική στην πράξη» και η οποία επικεντρώνεται στο συνδυασμό των δομών της γλώσσας με τις λειτουργίες που αυτές επιτελούν για τη δόμηση ποικίλων νοημάτων.

Πόσο εύκολη είναι, ωστόσο, η υλοποίηση μιας τέτοιας πρότασης από ένα εκπαιδευτικό δυναμικό που έχει εξοικειωθεί με στατικές προσεγγίσεις της γλώσσας; Ποιες είναι οι στάσεις και οι αντιστάσεις των εκπαιδευτικών στο πλαίσιο υλοποίησης μιας τέτοιας προσπάθειας; Η παρούσα ανακοίνωση διερευνά τα ερωτήματα αυτά, μέσα από τη συλλογή και ανάλυση των στάσεων και αντιστάσεων που Κύπριοι εκπαιδευτικοί Α/θμιας εκπαίδευσης ανέπτυξαν σε σχέση με τη συγκεκριμένη πρόταση για τη διδασκαλία της γραμματικής. Τα δεδομένα προκύπτουν μέσα από την ανάλυση συνεντεύξεων από 10 εκπαιδευτικούς αλλά και 10 κειμένων-αναστοχασμού που οι ίδιοι/ες οι εκπαιδευτικοί κατέγραψαν μετά την ολοκλήρωση θεματικών ενοτήτων στις τάξεις τους και ανάρτησαν στην αντίστοιχη ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας της Κύπρου. Μέσα από την ανάλυση του υλικού καταγράφεται η σταδιακή πορεία για τη διαμόρφωση μιας νέας ταυτότητας εκπαιδευτικών και μαθητών/τριών που προσεγγίζουν τη γλώσσα με μια κοινωνικοπολιτισμική λογική, ενώ παράλληλα γίνεται εμφανής η προσπάθεια των εκπαιδευτικών για δημιουργία εναλλακτικών και πιο μαθητοκεντρικών πρακτικών για τη σύνδεση δομής και λειτουργίας στο πλαίσιο παραγωγής και κατανόησης κειμένων.

ΣΑΒΒΑΤΟ 2 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2013 (πρωινή συνεδρία II) ΑΙΘΟΥΣΑ II

X.-Π. Βαϊοπούλου & Ι. Χατζηκυριάκου

Η διασύνδεση του πληροφορικού γραμματισμού με την καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού των μαθητών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης

Με βάση το νέο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για το μάθημα της Πληροφορικής, το σχολείο οφείλει να προετοιμάσει αποτελεσματικά τον αυριανό πολίτη της κοινωνίας της γνώσης (knowledge society), προκειμένου να είναι σε θέση να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις, αλλά και να αξιοποιήσει στο έπακρο τις ευκαιρίες της νέας εποχής. Για το σκοπό αυτό εισάγει τον όρο του «πληροφορικού γραμματισμού» (ICT literacy), με τον οποίο προσδιορίζει τις ικανότητες (γνώσεις, δεξιότητες, αξίες, στάσεις) που θα πρέπει να αναπτύξει ο κάθε μαθητής για τις Τεχνολογίες της Πληροφορίας και των Επικοινωνιών (ΤΠΕ) και, οι οποίες είναι απαραίτητες τόσο για τη συνέχιση της φοίτησής του στο Γυμνάσιο όσο και γενικότερα για την παραπέρα ζωή του και τη συμμετοχή του στην σύγχρονη κοινωνία της γνώσης. Προφανώς, η ενσωμάτωση των ΤΠΕ στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση δεν θα πρέπει να περιορίζεται στην απλή εξοικείωση των μαθητών με τους υπολογιστές και τις εφαρμογές τους. Με στόχο την εκπλήρωση του πληροφορικού γραμματισμού, επιβάλλεται οι νέες τεχνολογίες να είναι πλήρως ενταγμένες στη σχολική καθημερινότητα και, κυρίως, να διαχέονται διαθεματικά σε όλα τα επιστημονικά πεδία με μια ολιστική προσέγγιση, θέτοντας ως βασική τους επιδίωξη την ανάπτυξη της κριτικής σκέψης με την υποστήριξη διερευνητικών και συνεργατικών μαθησιακών δραστηριοτήτων. Μάλιστα, στην περίπτωση που ο εκπαιδευτικός διευκολύνει τους μαθητές του να κατανοήσουν το περιεχόμενο πολυτροπικών κειμένων (περιέχουν λέξεις, εικόνα, ήχο, κ.τ.λ.) και να αποκρυπτογραφήσουν τα κρυφά τους μηνύματα, τότε η

διδασκαλία αφορά, πέραν του πληροφορικού γραμματισμού, και την ικανότητα του κριτικού γραμματισμού (critical literacy).

B. Συμεωνίδης

Αρχαίες Νέες Τεχνολογίες

Για ποιον λόγο τα αρχαιοελληνικά ονόματα επιλέγονται τόσο συχνά για να ονοματίσουν τις ψηφιακές εκπαιδευτικές εφαρμογές και υπηρεσίες; Σκοπός αυτού του κειμένου είναι να απαντήσει στο ερώτημα και με τον τρόπο αυτόν να συντελέσει στην κριτική γλωσσική επίγνωση. Θα θεωρήσουμε τις ονομασίες επικοινωνιακά συμβάντα και θα εξετάσουμε την τάξη λόγου που συνδέεται μ' αυτά. Θα διερευνήσουμε το λόγο που παράγεται σχετικά με το μάθημα των αρχαίων ελληνικών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ως το κεντρικότερο σημείο που σχετίζεται με τη συγκεκριμένη παραγωγή κειμένων. Παράλληλα, θα εντοπίσουμε βασικές αντινομίες και θα προσπαθήσουμε να τις εξηγήσουμε στα πλαίσια της πρακτικής εντός της οποίας παράγονται. Τέλος θα δεχτούμε την υπόθεση ότι αυτή η πρακτική σχετίζεται με την νεοελληνική εθνική ιδεολογία που θέλει κάθε στοιχείο του εκπαιδευτικού παρόντος να αποκτά κύρος, όταν συνδέεται με την κλασική αρχαιότητα. Από τον κανόνα αυτόν δε θα μπορούσαν να ξεφύγουν οι Νέες Τεχνολογίες στην εκπαίδευση.

M. Κουκλατζίδου & M. Γκουντούμα

Web 2.0 εργαλεία και κριτικός γραμματισμός

Η ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών στο χώρο της εκπαίδευσης αποτελεί ένα πεδίο που αποκτά ολοένα και πιο ισχυρό στερέωμα στο πέρασμα των χρόνων. Η χρήση τεχνολογιών που στηρίζονται στη φιλοσοφία της συνεργατικής μάθησης, όπως είναι τα web 2.0 εργαλεία, προσφέρει ένα σημαντικό παιδαγωγικό εργαλείο στα χέρια κάθε εκπαιδευτικού και εκπαιδευόμενου. Επιπλέον, η ενεργή και βιωματική προσέγγιση της γνώσης, η απόκτηση τεχνολογικών (και μη) δεξιοτήτων, οι στάσεις απέναντι στη χρήση της τεχνολογίας και η ευαισθητοποίηση σε ζητήματα που αφορούν στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο, αποτελούν μερικά χαρακτηριστικά της μάθησης κατά την οποία αξιοποιούνται τεχνολογικά εργαλεία. Η ύπαρξη και η καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού, μέσα στην κοινωνία της πληροφορίας όπου διαβιούν εκπαιδευτικοί και εκπαιδευόμενοι, βοηθούν σημαντικά στην ενδυνάμωση των χρηστών, οι οποίοι μετατρέπονται από παθητικοί καταναλωτές σε ενεργούς δημιουργούς της γνώσης. Αυτό συμβαίνει επειδή τα τεχνολογικά αυτά εργαλεία «ενθαρρύνουν» τους εκπαιδευόμενους να ανακαλύψουν διαφορετικά «κανάλια πληροφορίας» και να διαχειριστούν τις πληροφορίες που συναντούν κατά την πλοήγησή τους στον κόσμο του διαδικτύου. Η φύση των web 2.0 εργαλείων, η οποία είναι άκρως συνυφασμένη με τη συνεργατικότητα, επιτρέπει στους εκπαιδευόμενους-χρήστες να λειτουργήσουν μέσα σε ένα μαθησιακό περιβάλλον το οποίο συνδιαμορφώνεται από όλους τους εμπλεκόμενους στη διδακτική πράξη, ενώ παράλληλα ενεργοποιούν την κριτική στάση απέναντι σε διαφορετικά πολυτροπικά κείμενα που συναντούν ευρέως στο διαδίκτυο. Με άλλα λόγια, η παρούσα εργασία επιχειρεί να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο καλλιεργείται ο κριτικός γραμματισμός μέσα από την χρήση των web 2.0 εργαλείων στη διδασκαλία.

M. Δουζίνα

Μία πρόταση διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών με τη χρήση ΤΠΕ και την εφαρμογή των αρχών του κριτικού γραμματισμού

Στόχος της εργασίας είναι η παρουσίαση μίας πρότασης διδασκαλίας/σεναρίου της Ενότητας 4 (Τα πλεονεκτήματα της ειρήνης) της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας Γ' Γυμνασίου με την αξιοποίηση των ΤΠΕ και των αρχών του κριτικού γραμματισμού: μίας πρότασης που θεωρούμε πως μπορεί με μετατροπές να εφαρμοστεί σε αρκετές ενότητες της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας. Οι μαθητές εργάζονται σε ομάδες, καθοδηγούνται από φύλλα εργασίας που παραπέμπουν σε συγκεκριμένες ηλεκτρονικές διευθύνσεις και εντέλει καλούνται να διδάξουν αυτοί τους συμμαθητές τους, να γίνουν δηλαδή συμμετοχοί στη μαθησιακή διαδικασία. Αναλαμβάνουν να προσεγγίσουν τη μετάφραση του κειμένου κριτικά, συγκρίνοντάς τη με προτεινόμενες μεταφράσεις στο διαδίκτυο, διαπιστώνοντας τις διαφορετικές μεταφραστικές εκδοχές και καταθέτοντας τη δική τους μεταφραστική πρόταση. Διερευνούν τα χαρακτηριστικά του συγκεκριμένου γραμματειακού είδους στο διαδίκτυο, καταγράφουν τις διαπιστώσεις τους για τη δομή και τους στόχους του και καλούνται να προβούν σε διαπιστώσεις για το απόσπασμα που επεξεργάζονται. «Ταξιδεύουν» στο ιστορικό πλαίσιο της εποχής, αντιλαμβάνονται την τότε κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα και σχολιάζουν τα επιχειρήματα και ορισμένες φράσεις του κειμένου (ως προς τη θέση τους, το νόημά τους αλλά και την ιστορική τους αλήθεια). «Χρωματίζουν» συντακτικά-γραμματικά φαινόμενα του κειμένου (τις μετοχές, τους ρηματικούς χρόνους και πρόσωπα, τους συνδέσμους) και προβληματίζονται για τη χρήση και την επικοινωνιακή τους αποτελεσματικότητα. Ανασύροντας τη γνώση τους για τα συνηρημένα (έχει προηγηθεί η διδασκαλία των συνηρημένων σε -άω), αναλαμβάνουν να διδάξουν τα σε -έω στους συμμαθητές τους. «Ζωντανεύουν» το λεξιλόγιο ερευνώντας σε ηλεκτρονικά λεξικά και δημιουργώντας ασκήσεις κουίζ. Προτείνονται τέλος συσχετισμοί με άλλα μαθήματα (Γλώσσα, Ιστορία, Αρχαία Γραμματεία) και εναλλακτικές στρατηγικές διδασκαλίας (προτρεπτικός λόγος, δημιουργία αφίσας κ.ά.).

ΣΑΒΒΑΤΟ 2 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2013 (πρωινή συνεδρία II) ΑΙΘΟΥΣΑ III

N. Ρούμπης

Από τον Σαμαράκη στα... πινέλα. Ένα «μάθημα» νεοελληνικής λογοτεχνίας σε διαπολιτισμικό περιβάλλον

Είναι αποδεδειγμένο ότι η βιωματική μάθηση βοηθά με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο στην εσωτερίκευση αλλά και στην έκφραση της γνώσης, ενισχύοντας παράλληλα την αυτενέργεια και τη συλλογική δράση. Με αφορμή ένα κείμενο της σύγχρονης ελληνικής λογοτεχνίας, οι μαθητές καλούνται να ζωντανέψουν εικόνες της αφήγησης, να αναστοχαστούν πάνω στα συμβάντα της, να προσδώσουν νέες προοπτικές στο θέμα και να μοιραστούν παρόμοιες εμπειρίες. Θεατρικές τεχνικές (tableaux vivant, αναστοχαστικές δραστηριότητες), κατά την εκπαιδευτική διαδικασία σε συνδυασμό με δραστηριότητες προώθησης του προφορικού και γραπτού λόγου, έχουν ως τελικό στόχο τη σύνδεση του συνόλου, τις διαφορετικές προσεγγίσεις και την αποδοχή τους πάνω σε ένα θέμα, απαραίτητες προϋποθέσεις για τη διεύρυνση της γνώσης και την πρακτική της εφαρμογή σύμφωνα με τον κριτικό γραμματισμό, αλλά και για το ευρύτερο δημοκρατικό κλίμα στο σχολικό περιβάλλον. Λόγω της ύπαρξης αλλόγλωσσου κοινού, στο προτεινόμενο σχέδιο μαθήματος,

εντάσσονται ποικίλα στοιχεία μητρικών γλωσσών και των οικείων πολιτισμών. Με τον τρόπο αυτό η όλη διαδικασία - δράση αποκτά ένα χαρακτήρα διαπολιτιστικής ανταλλαγής, αλλά ταυτόχρονα επιτυγχάνεται και η ενδυνάμωση των μελών της ομάδας, κύριο ζητούμενο σε μια μαθησιακή διαδικασία, που πέρα από την εμβάθυνση στη γνώση στοχεύει στην ομαλή ένταξη σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον.

Ε. Σωτηρίου, Κ. Ντίνας, Α. Στάμου, Ε. Γρίβα

Πρόταση διδασκαλίας των λαϊκών παραμυθιών ως κειμενικού είδους: Προσέγγιση με βάση την κριτική ανάλυση λόγου

Το λαϊκό παραμύθι, αγαπημένο ανάγνωσμα σε όλους τους λαούς και σε όλες τις εποχές, συνδέθηκε κυρίως με τα παιδιά, καθώς χρησιμοποιήθηκε ως μέσο αγωγής και κοινωνικοποίησής τους. Σήμερα η αντίληψη αυτή κυριαρχεί, γεγονός που φαίνεται και από την τάση των γονιών να διαβάζουν παραμύθια στα παιδιά τους αλλά και από το ότι οι εκδοτικοί οίκοι περιλαμβάνουν τα παραμύθια στις εκδόσεις για παιδιά.

Το λαϊκό παραμύθι, ως κειμενικό είδος εξουσίας, μεταφέρει ιδέες, στάσεις και αντιλήψεις στους δέκτες, καθώς ενσωματώνει στοιχεία των σύγχρονων με αυτό κοινωνικών πρακτικών και με τον τρόπο αυτό τις διατηρεί, τις μεταδίδει και τις διαιώνίζει. Τα ιδεολογικά μηνύματα που μεταφέρει κατασκευάζουν συγκεκριμένες ταυτότητες αναγνωστών. Για τον λόγο αυτό οι παραγωγοί (συγγραφείς) αλλά και οι «καταναλωτές» (αναγνώστες, γονείς, παιδαγωγοί) των κειμένων είναι ανάγκη να αποκτήσουν κριτική επίγνωση των τρόπων και των γλωσσικών μέσων που χρησιμοποιούνται κατά την παραγωγή των παραμυθιών, προκειμένου να μεταδοθούν τα ιδεολογικά μηνύματα κάθε φορά και να αναπαραχθεί ή να αμφισβητηθεί η καθεστηκυία τάξη. Έτσι θα είναι σε θέση να τα κρίνουν πριν τα αποδεχθούν.

Το σχολείο –και ιδιαίτερα η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος– μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά προς αυτή την κατεύθυνση, αν συμπεριληφθούν στη διδακτική πράξη οι αρχές του Κριτικού Γραμματισμού και οι μαθητές ασκηθούν να αντιμετωπίζουν τον λόγο κριτικά. Η ανακοίνωσή μας, στηριζόμενη στις αρχές του Κριτικού Γραμματισμού και στις παραδοχές της Κριτικής Ανάλυσης του Λόγου καθώς και στα ευρήματα προηγούμενης εργασίας μας σχετικά με το παραμύθι, αποτελεί πρόταση διδασκαλίας με τη μέθοδο της Ερευνητικής Εργασίας. Οι μαθητές καλούνται να συγκεντρώσουν παραλλαγές του ίδιου παραμυθιού που έχουν εκδοθεί. Ζητούμενο αποτελεί να μάθουν να εντοπίζουν τα γλωσσικά μέσα με τα οποία μεταδίδεται η ιδεολογία και κατασκευάζονται οι ταυτότητες μέσα από τα κείμενα, να στέκονται κριτικά απέναντι σε αυτά και να κατασκευάζουν την πραγματικότητα μέσω του λόγου. Με την αυτενέργεια, την προσωπική τους εμπλοκή με τη γλώσσα και την ανάπτυξη κριτικής στάσης απέναντι στον λόγο αλλά και την κοινωνία οι μαθητές ελπίζουμε να γίνουν προσωπικότητες ολοκληρωμένες, ικανές να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της ζωής τους.

Ε. Γαμβρού

Η συν-ανάγνωση και η συν-γραφή στις διαδικτυακές κοινότητες για τη λογοτεχνία ως μορφές κριτικής στάσης προς το λογοτεχνικό κείμενο

Το υλικό της ανακοίνωσης αποτελούν δύο νήματα της διαδικτυακής κοινότητας Λέσχη του Βιβλίου. Οι εισφορές σε αυτά αποκαλύπτουν τις επικοινωνιακές διαδικασίες στις οποίες

εμπλέκονται οι συμμετέχοντες στην κοινότητα αυτή. Μέσα από τις εν λόγω διαδικασίες εντοπίζεται, πρώτον, η διαδικασία της ανάγνωσης ως επαφής με λογοτεχνικά κείμενα που συναποφασίζει η κοινότητα. Δεύτερον, συλλειτουργεί η γραφή ως ομαδική δραστηριότητα (σκυταλοδρομία) με αποτέλεσμα και οι δύο να συστήνονται εκ νέου μέσω του διαδικτυακού περιβάλλοντος. Παράμετροι που προσδιορίζουν τα συμβάντα γραμματισμού εντός της κοινότητας είναι η διαλογικότητα και η συμμετοχικότητα ενώ τη συζήτηση σημαδεύουν οι μηχανισμοί εναλλαγής τρόπου και μέσου στις αναρτήσεις των μελών. Κοινός παρονομαστής των παραπάνω παραμέτρων αναδεικνύεται το θεματικό πεδίο, δηλαδή το θέμα της συζήτησης που τις κινεί. Η ακολουθία των αναρτήσεων κάθε νήματος συζήτησης παρουσιάζεται χωριστά (Παραρτήματα 1 και 2), προσδιορίζονται τα θεματικά πεδία στα οποία επικεντρώνεται η συζήτηση (Πίνακες 1 και 2) με αποτέλεσμα να προκύπτει το επόμενο ερώτημα: Πρόκειται για κριτική ανάγνωση και για στρατηγικές γραφής που αξιολογούνται ως κριτικές; Η κοινότητα θέτει ένα σύνολο δημόσιων στόχων και αποπειράται να τους υλοποιήσει. Με το μηχανισμό αυτό η ανάγνωση και η γραφή ανάγονται σε τοποθετημένες κοινωνικές πρακτικές. Ως τέτοιες ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των μελών ως ενεργών συνομιλητών ενώ τα (λογοτεχνικά) κείμενά τους ενσωματώνουν τις φωνές όλων, άρα και τυχόν αντιστασιακών αναγνώσεων. Τελικά, η εμπειρία των αυθόρμητα οργανωμένων διαδικτυακών κοινοτήτων και οι τρόποι με τους οποίους οι διαδικασίες της ανάγνωσης και της γραφής διαμορφώνονται μέσα σε αυτές προσφέρουν χρήσιμα συμπεράσματα για την ενίσχυση των δραστηριοτήτων αυτών και εντός του σχολικού χώρου.

E. Καραμανέ

Η πρόκληση της διδασκαλίας του κριτικού γραμματισμού: διδακτική εφαρμογή στη Νεοελληνική Λογοτεχνία και Γλώσσα Α' Λυκείου

Στην παρούσα εισήγηση παρουσιάζεται η υλοποίηση ενός σχεδίου εργασίας με θέμα «κοινωνικές ανισότητες», το οποίο αναπτύσσεται με τη διαθεματική προσέγγιση της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και της Νεοελληνικής Γλώσσας, σύμφωνα με το νέο Πρόγραμμα Σπουδών. Η διδασκαλία στηρίζεται στο μοντέλο του κριτικού γραμματισμού, με στόχο να κατακτήσουν οι μαθητές τις δεξιότητες που μπορούν να εξασφαλίσουν την πλήρη και κριτική συμμετοχή τους ως μελλοντικών πολιτών σε όλα τα επίπεδα του κοινωνικού και πολιτισμικού γίγνεσθαι. Ειδικότερα, κύριο μέλημα μιας κριτικής προσέγγισης της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας είναι η ανασύσταση της σχολικής τάξης ως κοινότητας αναγνωστών, που μπορεί να αποδομήσει τον ρόλο της αυθεντίας και να ασκήσει κριτική στις κυρίαρχες ιδεολογίες. Συνακόλουθα, μέσα από τη διδασκαλία της Νεοελληνικής Γλώσσας επιδιώκεται η διερεύνηση και η κριτική κατανόηση της γλώσσας ως σημαντικής διάστασης ανισοτήτων. Η διδακτική πρόταση εφαρμόστηκε από τον Νοέμβριο έως τον Δεκέμβριο του 2012 σε ένα τμήμα Α' Λυκείου ενός δημοσίου σχολείου της ανατολικής Θεσσαλονίκης. Η μεθοδολογική προσέγγιση του θέματος βασίζεται στην παιδαγωγική μέθοδο του project. Με τη μέθοδο της ιδεοθύελλας έγινε από τους μαθητές η επιλογή του θέματος και του μυθιστορήματος «Η τιμή και το χρήμα». Οι ομάδες των μαθητών διατύπωσαν ερωτήσεις, οι οποίες προκάλεσαν συζήτηση και αμφισβήτηση, που οδήγησε σε διεξαγωγή «αγώνα λόγων» και σε δραματοποίηση. Ακολούθησε αναζήτηση στο διαδίκτυο και σύγκριση κειμένων προφορικού, γραπτού και πολυτροπικού λόγου, μετασχηματισμός του προφορικού λόγου σε προσχεδιασμένο γραπτό και παραγωγή λόγου. Οι μαθητές διαπίστωσαν μέσα από την επικοινωνία τους με φυσικούς ομιλητές

την κοινωνική διάκριση της γλώσσας και συνέταξαν κριτική κινηματογραφικής ταινίας με περιεχόμενο τις διαφορές των κοινωνικών τάξεων. Ο σχεδιασμός ολοκληρώθηκε με αυτοαξιολόγηση και ετεροαξιολόγηση.

ΣΑΒΒΑΤΟ 2 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2013 (απογευματινή συνεδρία) ΑΙΘΟΥΣΑ Ι

Μ. Οικονομάκου & Ε. Γρίβα

Κριτικός γραμματισμός και Προγράμματα Σπουδών για τη γλωσσική διδασκαλία στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: μια συγκριτική μελέτη

Η παρούσα μελέτη επιχειρεί ν' αναδείξει, μέσω της συγκριτικής ανάλυσης δεδομένων πτυχών του θεωρητικού πλαισίου του ΔΕΠΠΣ (2003) του Δημοτικού Σχολείου και του Προγράμματος Σπουδών του Νέου Σχολείου (2011), τη συμβολή των Αναλυτικών Προγραμμάτων ως θεσμικών κειμένων στην καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού. Κύριος σκοπός είναι η διερεύνηση του τρόπου παρουσίασης των αρχών του κριτικού γραμματισμού στα δύο προγράμματα για τη γλωσσική διδασκαλία, καταγράφοντας τα κομβικά σημεία σύγκλισης και απόκλισης τόσο σε επίπεδο στοχοθεσίας όσο και διδακτικής μεθοδολογίας και μορφών αξιολόγησης.

Συγκεκριμένα, αποσαφηνίζονται αρχές και πρακτικές που μπορούν να συμβάλουν στη συνδιαμόρφωση των μαθητών/-τριών σε κριτικά εγγράμματα υποκείμενα, σε ενεργούς πολίτες που είναι σε θέση να διεκδικούν ισότιμα τα δικαιώματά τους. Επίσης, διερευνάται ο τρόπος αξιοποίησης των δυνατοτήτων της σύγχρονης τεχνολογίας στη σχολική τάξη, καθώς η πρόσβαση σε έντυπες και ηλεκτρονικές πηγές συνδέεται άρρηκτα τόσο με τις διαδικασίες της κριτικής ανάγνωσης όσο και με την απόκτηση δεξιοτήτων παραγωγής λόγου σε διαφορετικά καταστασιακά περιβάλλοντα.

Από τη συγκριτική μελέτη διαφαίνεται πως, παρά τις μεθοδολογικές διαφορές, και τα δύο προγράμματα στοχεύουν στην καλλιέργεια των προσληπτικών και παραγωγικών δεξιοτήτων προφορικού και γραπτού λόγου, προσανατολίζονται στη χρήση των ΤΠΕ και προτείνουν την αξιοποίηση διάφορων αυθεντικών κειμένων. Όμως, το Α.Π. του νέου σχολείου (2011), αξιοποιώντας την εμπειρία της πρακτικής εφαρμογής της 'κειμενοκεντρικής επικοινωνιακής προσέγγισης', εστιάζει περισσότερο στην αναγκαιότητα, μεταξύ άλλων, κριτικής διαπραγμάτευσης αυθεντικών –προφορικών, γραπτών, υβριδικών και πολυτροπικών– κειμένων. Γενικότερα, η μελέτη τόσο της στοχοθεσίας και όσο της φιλοσοφίας των δυο προγραμμάτων, δεδομένης της χρονικής απόστασης που τα χωρίζει, αναδεικνύει την επίδραση που άσκησαν οι σύγχρονες κοινωνικοπολιτισμικές εξελίξεις στον επαναπροσδιορισμό του περιεχομένου της γλωσσικής διδασκαλίας.

Ε. Τουρκοχωρίτη, Ε. Γρίβα, Α. Στάμου

Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών του Νηπιαγωγείου: ερμηνευτική προσέγγιση των στοιχείων προώθησης της παιδαγωγικής του κριτικού γραμματισμού

Η παρούσα εργασία επιχειρεί μια ερμηνευτική προσέγγιση του Νέου Προγράμματος Σπουδών Νηπιαγωγείου, έτσι ώστε να εντοπίσει τα στοιχεία του κριτικού γραμματισμού και τις μεθόδους που προτείνονται για να οδηγηθούν οι μαθητές στην απόκτηση ατομικών δεξιοτήτων και στρατηγικών με σκοπό την ευαισθητοποίηση και ανάπτυξη της κριτικής επίγνώσής τους για το

περιβάλλον τους. Υιοθετήθηκε η μέθοδος της Θεωρητικής Δειγματοληψίας για την κριτική θεώρηση του Νέου Προγράμματος Σπουδών και τον εντοπισμό και ανάλυση στοιχείων που σχετίζονται με τον κριτικό γραμματισμό. Ο κριτικός γραμματισμός καλλιεργείται μέσα από το γνωστικό αντικείμενο της γλώσσας αρχικά, αλλά η γλώσσα συνδέεται και με τα υπόλοιπα γνωστικά αντικείμενα. Κατά συνέπεια ο κριτικός γραμματισμός αφορά σε όλη την παιδαγωγική και διδακτική διαδικασία. Συγκεκριμένα, εξετάστηκαν τα δύο μέρη του νέου προγράμματος σπουδών: α) το πρώτο μέρος, όπου περιγράφονται η γενική φιλοσοφία του προγράμματος και παρουσιάζονται οι βασικές αρχές και προσεγγίσεις διδασκαλίας στο νηπιαγωγείο. β) Το δεύτερο μέρος που αφορά στο πεδίο της διδασκαλίας της γλώσσας. Οι άξονες στους οποίους εστιάζεται η παρούσα εργασία αφορούν στους μαθησιακούς στόχους, το περιεχόμενο, τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις και την αξιολόγηση που προτείνονται στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών. Εξετάζονται ζητήματα που σχετίζονται με τις ικανότητες και στρατηγικές, τις οποίες θα αποκτήσουν οι μαθητές και θα τους εφοδιάσουν με τις δεξιότητες να συμμετέχουν ενεργά και αποτελεσματικά σε επικοινωνιακές και κοινωνικές πρακτικές.

Λ. Χαιριστανίδης, Ε. Γρίβα, Α. Στάμου

Απόψεις εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε θέματα (κριτικού) γραμματισμού

Σκοπός της συγκεκριμένης εργασίας είναι να καταγράψει τις απόψεις εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης σε θέματα (κριτικού) γραμματισμού. Ως βασικό μεθοδολογικό εργαλείο για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη, η οποία περιστράφηκε γύρω από τους παρακάτω θεματικούς άξονες: α) εννοιολογικός προσδιορισμός του γραμματισμού και διαφοροποίησή του από τον κριτικό γραμματισμό, β) διδακτικές πρακτικές του γλωσσικού μαθήματος, γ) ζητήματα αξιολόγησης και επιμόρφωσης. Στην πιλοτική αυτή έρευνα συμμετείχαν 30 εκπαιδευτικοί πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης που υπηρετούσαν σε δημοτικά σχολεία του Νομού Ημαθίας.

Από μια πρώτη ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων προέκυψαν τα εξής:

Η πλειοψηφία των εκπαιδευτικών μετά την πρώτη σύγκριση με το άκουσμα των όρων γραμματισμός/ εγγραμματοσύνη και ύστερα από μερικές διευκρινίσεις, διατύπωσε τις απόψεις του προσπαθώντας άλλοτε με επιτυχία και άλλοτε όχι να τους αποσαφηνίσουν εννοιολογικά. Επίσης, αρκετοί από αυτούς είχαν δυσκολίες να διαχωρίσουν τον κριτικό γραμματισμό από άλλους τύπους γραμματισμού. Από την άλλη, πολλοί εκπαιδευτικοί δήλωσαν πως αξιοποιούν σύγχρονα πολυτροπικά κείμενα χρησιμοποιώντας ένα ευρύ φάσμα εποπτικών μέσων και τόνισαν τον ουσιαστικό ρόλο των οπτικοακουστικών και ψηφιακών μέσων στην διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος. Ακόμη, αρκετοί εκπαιδευτικοί επεσήμαναν την αναγκαιότητα εφαρμογής διαφόρων συμβατικών και εναλλακτικών μορφών αξιολόγησης κατά τη διδασκαλία της γλώσσας. Τέλος, στη συντριπτική τους πλειοψηφία εξέφρασαν το ενδιαφέρον τους και δήλωσαν την ανάγκη τους να επιμορφωθούν σε θέματα (κριτικού) γραμματισμού, εφόσον αυτός εντάσσεται στη φιλοσοφία του προγράμματος σπουδών του Νέου Σχολείου.

B. Γκολώνη, Α. Στάμου, Ε. Γρίβα

Η διαπροσωπική λειτουργία της γλώσσας στα σχολικά βιβλία των Φυσικών Επιστημών της Στ' τάξης του Δημοτικού: κατασκευάζοντας παιδαγωγικές σχέσεις

Στην παρούσα εργασία εξετάζεται ο τρόπος μετασχηματισμού ή αναπλαισίωσης (κατά Bernstein) της επιστημονικής γνώσης σε διδακτέα ύλη στο σχολικό εγχειρίδιο Φυσικών Επιστημών της ΣΤ' Δημοτικού, όπως αυτός αποτυπώνεται στις γλωσσικές επιλογές του τετραδίου εργασιών. Έχοντας ως θεωρητικό πλαίσιο την Κριτική Ανάλυση Λόγου που υποστηρίζει ότι ο «λόγος» επηρεάζει και επηρεάζεται από την κοινωνική πραγματικότητα, οικοδομώντας αναπαραστάσεις του κόσμου που μπορεί να τον αναπαράγουν ή και να τον μετασχηματίζουν, εστιάζουμε στη διαπροσωπική λειτουργία της γλώσσας (Halliday 1994) που χρησιμοποιείται στο σχολικό εγχειρίδιο.

Αν και η προσέγγιση για τη διδασκαλία των Φυσικών Επιστημών σύμφωνα με το ισχύον ΑΠΣ βασίζεται στη θεωρία του εποικοδομητισμού, όπου οι μαθητές καλούνται «να ανακαλύπτουν οι ίδιοι τη γνώση μέσα από μια ενιαία και συνεχή δημιουργική διαδικασία, προτρέποντας και εθίζοντάς τους να αναπτύσσουν πρωτοβουλίες», από την ανάλυση προκύπτει ότι η διεπίδραση με τον αναγνώστη/μαθητή λειτουργεί στις περισσότερες περιπτώσεις ως άσκηση διδακτικού ελέγχου. Η εξουσία που ασκείται στον αναγνώστη σχετίζεται τόσο με το «τι ισχύει στις φυσικές επιστήμες» όσο και με το «τι πρέπει να κάνουμε στις φυσικές επιστήμες», παραπέμποντας σε ένα «παραδοσιακό» εκπαιδευτικό λόγο. Με άλλα λόγια, οι μαθητές καλούνται να εμπλακούν ενεργά στη μαθησιακή διαδικασία, αλλά με βήματα που έχουν προκαθοριστεί αυστηρά και ελέγχονται από τον συγγραφέα.

Ε. Κονσούλη

Καλλιέργεια λειτουργικού και κριτικού γραμματισμού στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών και το Πρόγραμμα Σπουδών του Νέου Σχολείου: μια συγκριτική προσέγγιση

Στην παρούσα εργασία επιχειρείται μία σύγκριση του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών του 2003 και του Προγράμματος Σπουδών του Νέου Σχολείου για το Δημοτικό Σχολείο (2011), όσον αφορά την προώθηση και την καλλιέργεια του λειτουργικού και του κριτικού γραμματισμού μέσα από τους στόχους και τα περιεχόμενά τους. Η σύγκριση πραγματοποιείται μέσω μιας ποιοτικής ανάλυσης του περιεχομένου τους. Για την ανάλυση αυτή αξιοποιείται η έννοια του λόγου μέσα από την τριπλή διάσταση που της αποδίδεται από την κριτική ανάλυση λόγου: ο λόγος ως κείμενο (περιγραφική ανάλυση κι εντοπισμός των γλωσσικών στοιχείων που προσδιορίζουν τις αναπαραστατικές, διαπροσωπικές και κειμενικές λειτουργίες του), ο λόγος ως πρακτική λόγου (ερμηνευτική ανάλυση και σύνδεση των γλωσσικών επιλογών με το καταστασιακό, γνωσιακό, γλωσσικό και κοινωνικοπολιτισμικό περικείμενο) και ο λόγος ως κοινωνική πρακτική (επεξηγηματική ανάλυση και σύνδεση των δομών του λόγου με τις δομές τις εξουσίας). Η αντιμετώπιση του λόγου υπό το πρίσμα των δύο πρώτων διαστάσεων θεωρείται στην παρούσα εργασία ενδεικτική των της λειτουργικής θέασης του γραμματισμού, ενώ τα στοιχεία της τρίτης διάστασης θεωρούνται αντιπροσωπευτικά του κριτικού προσανατολισμού των προγραμμάτων, όταν εντοπίζονται σε αυτά.

Η αναζήτηση των τριών διαστάσεων του λόγου στα συγκρινόμενα προγράμματα αναδεικνύει αφενός μία σημαντική στροφή προς την καλλιέργεια του λειτουργικού γραμματισμού, η οποία

ξεκινά από το πρόγραμμα του 2003 αλλά συστηματοποιείται και εδραιώνεται στο πρόγραμμα του 2011. Αναδεικνύει, όμως, παράλληλα και μία σημαντική διαφορά στην καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού, καθώς το πρώτο δεν προβλέπει τη σύνδεση των λειτουργικής διάστασης με την κριτική, ενώ το δεύτερο προβλέπει κι επιτρέπει την αξιοποίηση του λειτουργικού προσανατολισμού του προς την κατεύθυνση της καλλιέργειας του κριτικού γραμματισμού.

ΣΑΒΒΑΤΟ 2 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2013 (απογευματινή συνεδρία) ΑΙΘΟΥΣΑ Π

A. Αναστασιάδου & Κ. Ηλιοπούλου

Ανάπτυξη στρατηγικών κριτικής ανάγνωσης και γραφής: μια εναλλακτική διδακτική πρόταση

Η ανάπτυξη του κριτικού γραμματισμού συνιστά εκπαιδευτική προτεραιότητα του 21ου αιώνα και βασική αρχή των νέων ΑΠ της ελληνικής εκπαίδευσης (Φ.Ε.Κ. Β'303/13-03-03: 3734, 3741). Με απώτερο σκοπό την ενεργητική συμμετοχή των μαθητών στη μαθησιακή πορεία, οι μαθητές μέσα από τις πρακτικές του κριτικού γραμματισμού αναπτύσσουν την ικανότητα να «μαθαίνουν-πώς-να μαθαίνουν» (Williams, 1991) αναλαμβάνοντας την ευθύνη της προσωπικής τους μάθησης.

Εστιάζοντας στη διδακτική της γλώσσας, οι αντίστοιχες προσεγγίσεις διαφοροποιούνται ως προς τις πρακτικές επεξεργασίας των κειμένων. Ειδικότερα, ενώ σύμφωνα με την επικοινωνιακή προσέγγιση (Halliday, 1978) η διδασκαλία της γλώσσας στοχεύει στην επίτευξη αποτελεσματικής επικοινωνίας και η κειμενοκεντρική (Ματσαγγούρας, 2001) τοποθετεί τα κειμενικά είδη σε συγκεκριμένο κοινωνικό συγκείμενο, ο κριτικός γραμματισμός (Χατζησαββίδης, 2007) επικεντρώνεται σε δυναμικούς και εξελισσόμενους τρόπους διαπραγμάτευσης των κειμένων. Με έμφαση δε στην παραγωγή κριτικού γραπτού λόγου, προτάσσει ως βασική πρακτική την πολυπρισματική κριτική ανάγνωση (Wray, 2006) και αναδόμηση των κειμένων (Χατζηλουκά-Μαυρή, 2009).

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο η παρούσα ανακοίνωση εστιάζει στον αναδομητικό ρόλο του σύγχρονου εκπαιδευτικού σχετικά με τη διασύνδεση γλωσσικής διδασκαλίας και κριτικής γλωσσικής επίγνωσης. Αρχικά, συνοψίζονται τα βασικά σημεία της παιδαγωγικής του κριτικού γραμματισμού σε σύγκριση με την επικοινωνιακή και κειμενοκεντρική προσέγγιση και παρουσιάζονται στρατηγικές κριτικής ανάγνωσης και γραφής. Ακολούθως, αναπτύσσεται διδακτική πρόταση για την αξιοποίηση της κατανόησης και παραγωγής γραπτού λόγου τονίζοντας όχι τη μηχανική συνάθροιση δομών αλλά το διάλογο κειμένων μέσα από κατάλληλα λεξικογραμματικά και υφολογικά χαρακτηριστικά.

M. Καπετανίδου & Θ. Αγάπογλου

Από την κριτική ανάγνωση κειμένων στη δημιουργική γραφή

Μπορεί να υπάρξει σύνδεση μεταξύ της κριτικής ανάγνωσης κειμένων και της δημιουργικής γραφής; Σύμφωνα με την αναθεωρημένη ταξινομία του Bloom (1956) από τους Anderson και Krathwol (2001), που αφορά τη διευκόλυνση της μάθησης, η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης ('evaluating') σχετίζεται άμεσα με τη δημιουργική ('creating'), η οποία πλέον βρίσκεται στην κορυφή της μαθησιακής διαδικασίας. Η κριτική ανάγνωση ενεργοποιεί την κριτική σκέψη μέσω της οποίας ο/η μαθητής/τρια μπορεί να αξιολογεί την αυθεντικότητα, την ακρίβεια και την αξία των γνώσεων και των επιχειρημάτων ενός κειμένου, ενώ στο επόμενο στάδιο μέσω της δημιουργικής

σκέψης και των τεχνικών γραφής ο/η μαθητής/τρια μπορεί να παράγει πρωτότυπα και κατάλληλα κείμενα για την εκάστοτε περίπτωση αποτυπώνοντας τις σκέψεις και τα συναισθήματά του/ης χωρίς να γίνεται μόνο μια απλή παράθεση πληροφοριών.

Η ανακοίνωση έχει σκοπό να αναδείξει πώς μπορεί ένα κείμενο να αναγνωσθεί κριτικά από τους/ις μαθητές/τριες και να επαναδιατυπωθεί από τους/ις ίδιους/ες μέσω της δημιουργικής ενασχόλησης με τεχνικές γραφής. Θα παρουσιαστούν διδακτικές προσεγγίσεις μέσω των οποίων οι μαθητές/τριες αφενός να μπορούν να συνειδητοποιούν ότι καθένας/μία συγγραφέας προσφέρει ένα συγκεκριμένο πορτρέτο του θέματος, μέσω του κειμένου που παράγει, δηλαδή του κειμενικού είδους, του ύφους και των γλωσσικών του/της επιλογών, αφετέρου να μπορούν να «ανακρίνουν» το κείμενο και να αναγνωρίζουν την επίπτωση των επιλογών του συγγραφέα. Στη συνέχεια να μπορούν να ξαναγράψουν το κείμενο, προσεγγίζοντάς το με διαφορετικό τρόπο, μέσω των δικών τους επιλογών, απελευθερώνοντας τη φαντασία και το ταλέντο τους, εκφράζοντας με δικό τους πρωτότυπο τρόπο στάσεις και συναισθήματα.

Σ. Παπαδοπούλου & Ν. Τσιτσανούδη-Μαλλίδη

Η αποκάλυψη της «στάσης υψηλής εικονικής ευμένειας» ως εργαλείο για την εμπάθυνση του κριτικού γραμματισμού στη σχολική καθημερινότητα

Η εργασία αναδεικνύει την αναγκαιότητα της θεωρητικής ενίσχυσης της διασύνδεσης της «στάσης υψηλής εικονικής ευμένειας» ή «στάσης απατηλής οικειότητας» με τη διαδικασία της εμπάθυνσης και του εμπλουτισμού του κριτικού γραμματισμού στη σύγχρονη σχολική πράξη. Μέχρι σήμερα, η «στάση εικονικής ευμένειας» έχει αναγνωριστεί στο πλαίσιο επικοινωνιακών περιστάσεων που αφορούν κατά κανόνα το σύγχρονο δημοσιογραφικό και πολιτικό λόγο. Έχει δε οριστεί ως η έντεχνη και συστηματική απόπειρα των επικοινωνητών να εμφανίζονται, μέσω συγκεκριμένων γλωσσικών πρακτικών, ως πρόσωπα προσηνή στους επικοινωνούμενους, με στόχο την υπηρέτηση σκοπιμοτήτων, ιδεολογικού και εμπορευματικού χαρακτήρα.

Για την ουσιαστική ένταξη των πρακτικών του κριτικού γραμματισμού στη σχολική πράξη προϋποτίθεται, πέραν της διαρκούς εξοικείωσης των εκπαιδευτικών με τις αρχές του κριτικού γραμματισμού και των πολυγραμματισμών, η αποκάλυψη στους έμπυχους συντελεστές της εκπαιδευτικής διαδικασίας των γλωσσικών τρόπων κατασκευής της «στάσης εικονικής ευμένειας».

Η στάση αυτή συγκροτείται μέσω της υιοθέτησης ιδιοματικών ή διαλεκτικών λεκτικών μορφικών στοιχείων, της αναγωγής του ιδιωτικού στοιχείου στη δημόσια σφαίρα, της ρητής και υπόρρητης έκφρασης της ιδεολογίας της αμφισβήτησης και της έκφρασης συμπαρατάξης από την πλευρά των φορέων του λόγου με το κοινό, της αποτύπωσης στο λόγο της κυριαρχίας του συναισθήματος κ.λπ.

Η δείξη και επισήμανση των προαναφερθέντων γλωσσικών τρόπων κατασκευής της στάσης απατηλής ευμένειας, που διατρέχει αρκετά είδη κοινωνικών λόγων, μπορεί να ευαισθητοποιήσει γλωσσικά και ιδεολογικά το μαθητή στην εμπάθυνση και στην εκφραστική ικανότητα της κριτικής σκέψης, στην επιδίωξη της ανατροφοδότησης των δημόσιων λόγων και στην ανάληψη δράσεων από τον ίδιο το μαθητή ως «διαμορφωτή» και «παίκτη» της επικοινωνίας στη διδακτική πράξη και εν γένει σε διαφορετικά γλωσσικά περιβάλλοντα του κοινωνικού και διαπροσωπικού γίνεσθαι των μαθητών.

Μ. Λιάκου, Θ. Σκούρα, Μ. Γαβριηλίδου

Εφαρμογή της λειτουργικής γραμματικής στην ανάγνωση κειμένου

Γλώσσα και κοινωνία είναι αδιαχώριστες έννοιες. “Κανένα από αυτά δεν υπάρχει χωρίς το άλλο: δεν μπορεί να υπάρχει κοινωνικό άτομο χωρίς γλώσσα ούτε γλώσσα χωρίς κοινωνικό άτομο” (Halliday 1978). Στόχος του σχολείου είναι να διευρύνει το λειτουργικό δυναμικό της γλώσσας των μαθητών, γεγονός που σημαίνει ότι οι μαθητές πρέπει να την "αποκτήσουν". Η ικανότητα να ελέγχουν τις ποικίλες λειτουργικά διαφοροποιημένες μορφές της γλώσσας που χρησιμοποιούνται στην κοινωνία καθώς και το σύστημα σημασιών που πραγματώνεται από τύπους και νοήματα της που διαμορφώνονται ανάλογα με το κοινωνικό - πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο λειτουργούν αποτελούν την έννοια της λειτουργικής γραμματικής. Στην κοινωνία υπάρχουν διάφοροι τύποι “γλώσσας”. Η ανάπτυξη της ικανότητας ελέγχου των ποικίλων διαφοροποιημένων τύπων της γλώσσας που χρησιμοποιούν οι μαθητές δια μέσου της λειτουργικής γραμματικής, στο πλαίσιο της δουλειάς του σχολείου, πραγματοποιείται με διαφορετικά είδη κειμένων αλλά και με ειδικά διαμορφωμένους τρόπους διδασκαλίας. Η λειτουργική γραμματική χρησιμοποιεί κάθε στοιχείο του κειμένου δομεί, διατηρεί και μεταβάλλει την κοινωνική πραγματικότητα. Η λειτουργική γραμματική αποτελεί τη βάση για την παιδαγωγική προσέγγιση που στηρίζεται στα κειμενικά είδη.

Στην παρούσα εργασία στα πλαίσια αυτής της προσέγγισης οι μαθητές διδάχθηκαν πώς κατασκευάζονται τα διαφορετικά στοιχεία της δομής κάθε κειμενικού είδους από τη γραμματική καθώς και τρόπους απόκτησης ικανοτήτων κατανόησης και παράγωγής των κειμενικών πρακτικών και της ρητορικής δομής των ποικίλων κειμενικών ειδών διαμέσου διαφορετικών αλλά και κατάλληλων μαθησιακών στόχων.

Μ.Ζ. Φουντοπούλου

Τεχνικές ανάγνωσης του αρχαιοελληνικού κειμένου υποστηρικτικές του κριτικού γραμματισμού. Διδακτικά παραδείγματα από τα Ομηρικά Έπη και από τη Θεματογραφία Λυκείου

Η σύνδεση του κριτικού γραμματισμού με το μάθημα των αρχαίων ελληνικών είναι μία από τις νέες διδακτικές επιδιώξεις που αναδύεται από τα κανονιστικά κείμενα πλαισίωσης της διδακτικής και μαθησιακής προσέγγισής του. Στο Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος στο Γυμνάσιο αλλά και στις Οδηγίες για τη διδασκαλία του μαθήματος στο Λύκειο επισημαίνεται η υιοθέτηση των αρχών του κριτικού γραμματισμού κατά τη σύνταξη των θεσμικών αυτών κειμένων. Μία από τις τεχνικές, εξάλλου, που προτείνεται για την καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού είναι η ανάπτυξη αναγνωστικών δεξιοτήτων στους μαθητές με τρόπο, ώστε αυτοί να είναι σε θέση όχι μόνο να κατανοούν το κείμενο αλλά και να το συν-διαμορφώνουν μέσω μιας διαδικασίας αλληλόδρασης ανάμεσα στους ίδιους, στο κείμενο και το περιεχόμενό του και τον εκπαιδευτικό-καθοδηγητή αλλά και συν-ερευνητή.

Ξεκινώντας από την ανάγκη εφαρμογής και υιοθέτησης των παραπάνω κατευθύνσεων που το Πρόγραμμα Σπουδών του μαθήματος των αρχαίων ελληνικών χαράσσει, η εισήγησή μας επικεντρώνεται στην παρουσίαση τεχνικών ανάγνωσης του αρχαιοελληνικού κειμένου, οι οποίες συμβάλλουν στην καλλιέργεια του κριτικού γραμματισμού.

Η πρώτη από τις προτεινόμενες εδώ τεχνικές αφορά σε μια μεικτού τύπου ανάγνωση του ομηρικού κειμένου στο Γυμνάσιο από το φιλόλογο, η οποία δεν είναι συνεχής αλλά διακοπτόμενη και στην οποία εμπεριέχονται στοιχεία, όπως η ενεργοποίηση προηγούμενων γνώσεων αλλά και εμπειριών των μαθητών, η σταδιακή επιλογή του ύφους της ανάγνωσης με βάση στοιχεία του κειμένου, η συνεχής αναζήτηση της «επιτυχούς» ανάγνωσης, ώστε να διαμορφωθεί το κατάλληλο συναισθηματικό αλλά και επικοινωνιακό κλίμα, που εκπέμπει το κείμενο.

Η δεύτερη από τις προτεινόμενες εδώ τεχνικές αφορά στην ανάγνωση του «άγνωστου» αρχαιοελληνικού κειμένου στο Λύκειο με βάση τις αρχές της λογικής και χρονικής ακολουθίας των νοημάτων του, τις οποίες οι ίδιοι οι μαθητές «ανακαλύπτουν» και «αναδεικνύουν» ανατρέποντας και υπερβαίνοντας τη συμβατική σειρά των νοημάτων.

ΣΑΒΒΑΤΟ 2 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2013 (απογευματινή συνεδρία) ΑΙΘΟΥΣΑ ΙΙΙ

A. Μιχάλης

Κριτική ανάλυση λόγου: δυνατότητες και προβλήματα εφαρμογής της στη γλωσσοεκπαιδευτική διαδικασία

Ένας από τους βασικούς άξονες των νέων προγραμμάτων σπουδών της ελληνικής γλώσσας στην εκπαίδευση είναι η καλλιέργεια πρακτικών κριτικού γραμματισμού. Μία από τις διαστάσεις του κριτικού γραμματισμού των μαθητών που έχει συμπεριληφθεί στα νέα προγράμματα σπουδών είναι η συμμετοχή των μαθητών σε διαδικασίες κριτικής ανάλυσης λόγου (critical discourse analysis).

Η επιδίωξη του κριτικού γραμματισμού των μαθητών γενικότερα και η κριτική ανάλυση λόγου ειδικότερα συνιστούν μέσο ανανέωσης της γλωσσοεκπαιδευτικής διαδικασίας στον ελλαδικό χώρο και ευθυγράμμισης των στόχων και των μεθόδων της διδασκαλίας της γλώσσας με τις διεθνείς θεωρητικές αναζητήσεις και πρακτικές. Ωστόσο, η κριτική ανάλυση λόγου τόσο σε θεωρητικό επίπεδο όσο και στο πλαίσιο της εφαρμογής της στην εκπαιδευτική διαδικασία παρουσιάζει συγκεκριμένα προβλήματα:

α) η κριτική ανάλυση κειμένων συνιστά διαδικασία ερμηνείας των γλωσσικών επιλογών του συγγραφέα σε σχέση με το κοινωνικό, πολιτισμικό, ιδεολογικό και αξιακό πλαίσιο παραγωγής του κειμένου. Η ερμηνεία έχει έντονα υποκειμενικό χαρακτήρα λόγω των πεποιθήσεων ή των προκαταλήψεων του ερμηνευτή (reader's pretextual assumptions), με αποτέλεσμα τη συναγωγή εσφαλμένων συμπερασμάτων (functional fallacy),

β) τα βασικότερα πρότυπα κειμενικής γραμματικής που χρησιμοποιούνται ως βάση ή ως εργαλεία κριτικής ανάλυσης των κειμένων (όπως η συστημική λειτουργική γραμματική), ενώ διαθέτουν περιγραφική επάρκεια, από πολλούς ερευνητές θεωρείται ότι δε χαρακτηρίζονται σε όλο τους το εύρος από ερμηνευτική επάρκεια, καθώς δε αξιοποιούν αποτελεσματικά το επικοινωνιακό συγκείμενο και τους πραγματολογικούς όρους παραγωγής του κειμένου στις αναλύσεις τους.

Στο πλαίσιο της παρούσας εισήγησης επιχειρείται ανάδειξη των προβλημάτων εφαρμογής της κριτικής ανάλυσης λόγου στη γλωσσοεκπαιδευτική διαδικασία μέσω εφαρμογής του θεωρητικού προτύπου σε συγκεκριμένα κείμενα των σχολικών εγχειριδίων του γυμνασίου και του λυκείου και σε αυθεντικά κείμενα δημοσιογραφικού και επιστημονικού λόγου. Επίσης, υποβάλλονται προτάσεις επίλυσης των προβλημάτων που παρατηρήθηκαν.

Σ. Κοντοβούρκη & Ε. Ιωαννίδου

Κατασκευές κριτικού γραμματισμού στον λόγο Κύπριων εκπαιδευτικών: σταθερές και μετατοπίσεις κατά τα πρώτα στάδια εφαρμογής ενός Προγράμματος Σπουδών

Η παρούσα εργασία εστιάζει στις εννοιολογήσεις εκπαιδευτικών δημοτικής εκπαίδευσης σχετικά με την έννοια του κριτικού γραμματισμού, όπως αυτή είχε εισαχθεί στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα μέσω του Προγράμματος Σπουδών (ΠΣ) για τη Νέα Ελληνική Γλώσσα (Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού, 2010). Συγκεκριμένα, ανιχνεύει πώς ο κριτικός γραμματισμός είχε κατασκευαστεί στο λόγο εκπαιδευτικών κατά τα πρώτα στάδια εφαρμογής του ΠΣ (2011-2013) και επιχειρεί να αναδείξει ιδεολογικές τοποθετήσεις και μετατοπίσεις στις αντιλήψεις και εφαρμογές των εκπαιδευτικών κατά τη διάρκεια των δυο αυτών χρόνων. Η εργασία αντλεί θεωρητικά από κοινωνιογλωσσολογικές προσεγγίσεις λόγου (π.χ., Gal & Woolard, 1995• Gee, 2005), οι οποίες επιτρέπουν την ερμηνεία των δηλώσεων των εκπαιδευτικών ως πλαισιωμένων γλωσσικών πρακτικών και ως εκφράσεων τάσεων και συνηθειών του ευρύτερου ιστορικο-πολιτικού πλαισίου. Δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων με 110 εκπαιδευτικούς, που επιλέγηκαν μέσω σκόπιμης και βολικής δειγματοληψίας. Θεματική ανάλυση των δεδομένων και ανάλυση λόγου σε επιλεγμένες συνεντεύξεις ανέδειξαν κοινούς τρόπους στην εννοιολόγηση του κριτικού γραμματισμού (π.χ. σημασία αποδόμησης, αντιπαραβολή κειμένων), αλλά και πολλαπλά νοήματα σε άλλες πτυχές (π.χ. έννοια κειμενικού είδους, ταύτιση με κριτική σκέψη). Ανέδειξαν επίσης ομοιότητες και διαφοροποιήσεις στον τρόπο που εκπαιδευτικοί εφαρμόζαν ή όχι προγράμματα γλωσσικής διδασκαλίας κατά το πρώτο και δεύτερο έτος σταδιακής εφαρμογής του ΠΣ. Τέλος, τα δεδομένα κατέδειξαν ότι οι εκπαιδευτικοί κινούνταν σε ένα συνεχές μεταξύ θετικών στάσεων και επιφυλάξεων, τονίζοντας κυρίως τις ανάγκες τους σε πρακτικά ζητήματα εφαρμογής του προγράμματος. Η παρούσα εργασία πραγματεύεται αυτά τα σημεία, συζητώντας παράλληλα συνεπαγωγές για την έννοια της αλλαγής στο γλωσσικό μάθημα, τον ρόλο των εκπαιδευτικών σε αυτή, και την ανάπτυξή τους ως κριτικά εγγράμματων παιδαγωγών.

Ε. Γκένιου

Ο κριτικός γραμματισμός στα νέα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Δημοτικού για τη Λογοτεχνία

Τα νέα αναλυτικά προγράμματα σπουδών (ΑΠΣ) της Ελλάδας για τη λογοτεχνία στο δημοτικό (2011) δείχνουν να διαπνέονται –μεταξύ άλλων- από την εκπαιδευτική πρόταση του Κριτικού Γραμματισμού.

Η παρούσα μελέτη εξετάζει εάν ο γενικός σκοπός του νέου ΑΠΣ για τη λογοτεχνία, ο οποίος στηρίζεται ρητά στη θεωρία του Κριτικού Γραμματισμού, μεταφράζεται σε πιο συγκεκριμένους σκοπούς και στόχους με τον ίδιο προσανατολισμό που θα δικαιολογούσαν τη διατύπωσή του ως έχει. Επιχειρείται επίσης να διερευνηθεί, εάν εκφράζεται στο ΑΠΣ η διάσταση της κοινωνικής αναδόμησης –ως ιδεολογικής συνιστώσας του Κριτικού Γραμματισμού- με αντίστοιχη διατύπωση σκοπών και στόχων.

Για την ανάλυση των αναλυτικών προγραμμάτων της λογοτεχνίας χρησιμοποιείται η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης περιεχομένου. Οι σκοποί και οι στόχοι που αναφέρονται α) στο θεωρητικό μέρος και β) στις θεματικές ενότητες των τάξεων Β' και Ε' κατηγοριοποιούνται στις τέσσερις κατηγορίες του Eisner ανάλογα με τον ιδεολογικό προσανατολισμό που εκφράζουν.

Η ανάλυση του κατευθυντήριου σκοπού, των γενικών σκοπών και των ειδικών στόχων (σύμφωνα με την κλίμακα διαβάθμισης σκοπών της Möller) καταδεικνύει πως υπάρχει μεγάλη διάσταση προσανατολισμών τόσο μεταξύ των επιπέδων της σκοποθεσίας (κατευθυντήριο σκοπός-γενικοί σκοποί) όσο και μεταξύ των θεωρητικών διακηρύξεων του προγράμματος σπουδών και των συγκεκριμένων προθέσεων για την πραγματική διδασκαλία. Παρατηρείται ότι, ακόμη και στα σημεία που αναφέρονται σκοποί και στόχοι προσανατολισμένοι στον Κριτικό Γραμματισμό, απουσιάζει η χροιά της κοινωνικής αναδόμησης.

Η ανάπτυξη της «κριτικής συνείδησης», όπως δηλώνεται στον κατευθυντήριο σκοπό, εκφυλίζεται τελικά στην ανάπτυξη της «κριτικής σκέψης», εγείροντας προβληματισμούς αναφορικά με τη δυνατότητα μιας εναλλακτικής εκπαίδευσης -και εναλλακτικών Λόγων- εν μέσω παγιωμένων εκπαιδευτικών λειτουργιών.

Δ. Κουτσογιάννης

Κριτικοί γραμματισμοί: διεθνής εμπειρία και ελληνική πραγματικότητα

Η διεθνής εμπειρία δείχνει ότι ο κριτικός γραμματισμός πραγματώνεται με πολλές και διαφορετικές εκδοχές στις ποικίλες σχολές σκέψης και στα διάφορα εκπαιδευτικά συστήματα. Με δεδομένη την ποικιλότητα αυτή, είναι σημαντικό να διερευνηθεί ποια μπορεί να είναι η ελληνική εκδοχή (ή εκδοχές) και γιατί. Το πρώτο μέρος της ανακοίνωσης εστιάζει σε μια κριτική ανασκόπηση των ποικίλων προτάσεων που έχουν διατυπωθεί διεθνώς, επισημαίνοντας επιγραμματικά τα κυριότερα προβλήματα που αναδεικνύονται. Η βαρύτητα δίνεται στο να αναδειχθεί, κυρίως, η αποσπασματικότητα και αντιφατικότητα των ποικίλων εκδοχών. Στο δεύτερο μέρος η εστίαση μεταφέρεται στην ελληνική πραγματικότητα και επισημαίνονται οι ενδεχόμενες συνέπειες από τη γενική χρήση του όρου ή κάποιας εκδοχής του χωρίς σοβαρή ανάλυση της πρόσφατης εμπειρίας από την εισαγωγή καινοτομιών στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και ιδιαίτερα στη διδασκαλία της νέας ελληνικής γλώσσας. Με αφετηρία την εμπειρία αυτή, επιχειρείται να διατυπωθεί πρόταση που θα αξιοποιεί τόσο τη διεθνή όσο και την ελληνική εμπειρία.

A. Καπραβέλου

Η γλώσσα της εργατικής τάξης ως μέρος των κοινωνικών-εκπαιδευτικών ανισοτήτων

Το οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον επιδρά στις γλωσσικές δεξιότητες, δηλαδή στην προφορά και στα ιδιώματα, στο λεξιλόγιο, στην πολύπλοκη φραστική δομή, στην αφαιρετική σκέψη, στην ευχέρεια λόγου, στην ευρηματικότητα της γλώσσας, στην οργάνωση των νοητικών ικανοτήτων. Η εργατική τάξη μπορεί να μιλήσει μια απλή, κοινή γλώσσα, όχι μια επεξεργασμένη, με «μεγάλο φάσμα λεκτικών δυνατοτήτων» (Bernstein, 1958: 400), ενώ η αστική τάξη γνωρίζει και τις δύο γλώσσες. Η γλωσσική χρήση από την εργατική τάξη διέπεται από α) συχνή χρήση σύντομων, απλών, ημιτελών προτάσεων, φτωχής σύνταξης, απλών συνδέσμων που επαναλαμβάνονται, β) σπάνια ή άκαμπτη χρήση δευτερευουσών προτάσεων, ουσιαστικών, επιθέτων, επιρρημάτων, απρόσωπων αντωνυμιών, γ) δυσκολία ολοκλήρωσης του θέματος, που καθιστά το περιεχόμενο ασύνδετο, δ) χρήση λαϊκών εκφράσεων, χωρατών και αργκό, ε) περιορισμένα επιχειρήματα με επίκληση στη λογική, καταφυγή στην ισχύ ή στο συναίσθημα και χρήση κοινοτοπιών, στ) γλώσσα της συναίνεσης, όχι της διαπραγμάτευσης, της ατομικής υπεροχής και κυριαρχίας. Το σύστημα επικοινωνίας της εργατικής τάξης δεν είναι μειωτικό, σε σχέση με την αστική, αλλά χρηστικό στο συγκεκριμένο κοινωνικό περιβάλλον. Εντούτοις, δεν βρίσκεται σε αντιστοιχία προς τις σχολικές απαιτήσεις. Η γνώση μόνον της κοινής γλώσσας και όχι της επεξεργασμένης έχει ανυπολόγιστες επιπτώσεις στην επαγγελματική εξέλιξη των παιδιών από χαμηλά στρώματα λόγω της σχολικής αποτυχίας αλλά και της μηχανιστικής γλωσσικής εκμάθησης, κατ' επέκταση των περιορισμένων ελευθεριών του ατόμου από την κλειστότητα του λόγου του. Προτείνονται ολιγομελή τμήματα και συστηματική γλωσσική εξάσκηση για τα παιδιά της εργατικής τάξης, καθώς και κοινή διδασκαλία με τα παιδιά της αστικής τάξης.

Δ. Πατρωνίδου

Γλωσσική εκπαίδευση και συγκρότηση έθνους – κράτους: το παράδειγμα της Βουλγαρίας κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι να συμβάλει στη γενικότερη συζήτηση σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο η εκπαιδευτική – γλωσσική πολιτική προσεγγίζει τη γλώσσα και το ρόλο της μέσα στην κοινωνία και σχετικά με τους στόχους που επιδιώκει σε γλωσσικό, πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Επιλέχτηκε ως παράδειγμα η χρήση της «εθνικής» γλώσσας από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας της Βουλγαρίας ως μέσου εθνικής ομογενοποίησης του πληθυσμιακού σώματος που κατοικεί εντός των συνόρων του διευρυμένου – από τις συγκυρίες του Β' Παγκόσμιου Πολέμου – βουλγαρικού κράτους και ως μέσου σύμπτυξης εθνικών ταυτοτήτων. Συγκεκριμένα στην παρούσα έρευνα εξετάζεται ο γραπτός λόγος του Υπουργείου Εθνικής Παιδείας της Βουλγαρίας στα αναλυτικά προγράμματα και στις λεπτομερείς οδηγίες διδασκαλίας του γλωσσικού μαθήματος κατά την κρίσιμη τριετία 1941-1944. Πρόκειται δηλαδή για μια διερευνητική προσέγγιση συγκεκριμένων πρακτικών γραμματισμού, με σκοπό να αποκαλυφθούν οι ιδεολογικές θέσεις που εκφράζονται και οι βάσεις θεσμικής ισχύος που διασφαλίζονται ή αμφισβητούνται (Baynham, 2000:325). Αυτή η διερεύνηση του γραμματισμού ως τοποθετημένης κοινωνικής πρακτικής μεθοδολογικά στηρίζεται στην Κριτική Ανάλυση Λόγου (Fairclough, 1996) και δίνει έμφαση στη διεπίδραση κειμένου και πρακτικής, προβάλλοντας τρεις βασικές διαστάσεις της γλώσσας: η

γλώσσα ως κείμενο, η γλώσσα ως κοινωνική διαδικασία, η γλώσσα ως κοινωνική πρακτική (Baynham, 2000). Το υλικό της έρευνας προέρχεται κυρίως από πρωτογενείς αδημοσίευτες αρχειακές πηγές, που αντλήθηκαν από τα αρχεία του βουλγαρικού Υπουργείου Εθνικής Παιδείας στο Κεντρικό Κρατικό Ιστορικό Αρχείο στη Σόφια αλλά και από το έντυπο όργανο του Υπουργείου, τη Σχολική Επιθεώρηση, που φυλάσσεται στη Εθνική Βιβλιοθήκη Κύριλλου και Μεθόδιου στη Σόφια.

Ε. Ψαριανός

Η Κριτική Παιδαγωγική του John Dewey E.

Η κριτική Παιδαγωγική θεμελιώνεται στις παιδαγωγικές παρατηρήσεις των Dewey, Freire, Gramsci, Althusser, Apple, Bourdieu και άλλων. Πρεσβεύει την ανάγκη ανανέωσης του σχολείου, την ανάδυση ενός νέου παιδαγωγικού λόγου, διδάσκοντας και εφαρμόζοντας τις γνώσεις και ικανότητες της κριτικής ιδιότητας του πολίτη. Χρησιμοποιεί αποκλειστικά διαλογική προσέγγιση της γνώσης και δημιουργεί νέες μορφές γνώσης, με έμφαση στη διάρρηξη των επιστημονικών συνόρων. Θεωρεί τους εκπαιδευτικούς «αναμορφωτές διανοούμενους» που επιδιώκουν τον «κριτικό γραμματισμό», ο οποίος αναφέρεται στην κατανόηση και στον έλεγχο όλων των σφαιρών της κοινωνικής ζωής. Εξελίσσεται, επομένως, σε μια μορφή πολιτισμικής πολιτικής που αναπτύσσει μια γλώσσα κριτικής, αλλά και μια γλώσσα δυνατότητας. Η παιδαγωγική του κριτικού γραμματισμού έχει ως βασικό στόχο τη διαμόρφωση ενεργών πολιτών που να διεκδικούν, δημοκρατικά, τα δικαιώματά τους και να πολεμούν κάθε μορφής κοινωνικό αποκλεισμό. Ο απώτερος στόχος της κριτικής παιδαγωγικής είναι να προετοιμάσει τους μαθητές να συμμετάσχουν στον αγώνα για μια δημοκρατική δημόσια ζωή. Να δημιουργήσει κριτικούς και όχι απλώς καλούς πολίτες οι οποίοι αντιστέκονται στην ανισότητα και την αδικία. Ο John Dewey απέρριψε την παραδοσιακή θεώρηση για τη μάθηση και τη διδασκαλία και διατύπωσε μια σειρά νέων αρχών για ένα σχολείο ανοιχτό στη δημοκρατική κοινωνία, εγκαινιάζοντας μια καινούργια εποχή στη παιδαγωγική. Σκοπός της εργασίας είναι η επανεκτίμηση της κριτικής παιδαγωγικής, μέσω της ντιουϊανής εκπαιδευτικής φιλοσοφίας, φιλοδοξώντας την αποτύπωση των συστατικών στοιχείων της και επαναπροσδιορίζοντας το ρόλο του σχολείου στη σύγχρονη εκπαιδευτική πραγματικότητα.

ΚΥΡΙΑΚΗ 3 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2013 (πρωινή συνεδρία I) ΑΙΘΟΥΣΑ II

Θ. Αγάπογλου

Ο κριτικός γραμματισμός ως χειραφετητική πρακτική γραμματισμού σε τάξεις υποδοχής

Μία βασική πρόκληση που αντιμετωπίζει το εκπαιδευτικό σύστημα είναι η υπέρβαση της αφομοιωτικής λογικής, που το διαπνέει σχετικά με την εκπαίδευση μαθητών/τριών με διαφορετικό γλωσσικό και πολιτισμικό υπόβαθρο. Από το 1996 ιδρύονται Τάξεις Υποδοχής, οι οποίες έχουν ως σκοπό να παρέχουν υποστήριξη στο γλωσσικό μάθημα. Ωστόσο, το μοντέλο εμπύθισης που ακολουθείται ως προς την εκμάθηση της δεύτερης γλώσσας και η επίμονη διάθεση για ένταξη αυτών των παιδιών στον κυρίαρχο πολιτισμό, μέσω των ειδικών σχολικών εγχειριδίων, παρεμποδίζουν τη δυνατότητα ανάπτυξης τόσο μίας ενεργητικής διγλωσσίας λόγω της έλλειψης εκμάθησης της μητρικής τους γλώσσας, όσο και ενός χώρου έκφρασης της ετερότητας,

πολυπρισματικής θεώρησης της πραγματικότητας και καλλιέργειας μίας υγιούς διπολιτισμικής ταυτότητας. Δεδομένου ότι η αλλαγή στο εκπαιδευτικό σύστημα μπορεί να προκύψει όχι μόνο από την κορυφή, αλλά και από τη βάση, ως εκπαιδευτικοί έχουμε τη δύναμη να μετασχηματίσουμε την κατάσταση και να υιοθετήσουμε κατάλληλες παιδαγωγικές πρακτικές που θα λειτουργήσουν ως μηχανισμός υπέρβασης της αφομοιωτικής λογικής. Στη συγκεκριμένη ανακοίνωση γίνεται μία επισκόπηση της εκπαιδευτικής κατάστασης των μαθητών/τριών με διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο και των δυνατοτήτων για σχολική επιτυχία και ενδυνάμωση τόσο στις τυπικές τάξεις, όσο και στις Τάξεις Υποδοχής και στη συνέχεια προτείνονται δραστηριότητες εφαρμογής κριτικού γραμματισμού, που χρησιμοποιήθηκαν στην Τάξη Υποδοχής της ερευνήτριας και είχαν θετικά αποτελέσματα. Κύριος στόχος της ανακοίνωσης είναι να αναδείξει τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο τον τρόπο με τον οποίο, εν τέλει, ο κριτικός γραμματισμός μπορεί να συμβάλει προς αυτήν την κατεύθυνση, αφού συνδέεται άμεσα με την κατάκτηση δεξιοτήτων γραμματισμού και παράλληλα έχει ως απώτερο στόχο τη γλωσσική αλλά και κοινωνική ενδυνάμωση.

A. Χατζηνικολάου

Σχεδιασμός και υλοποίηση πρακτικών γραμματισμού ως κοινωνική και πολιτική δόμηση της διδασκαλίας με παιδιά Ρομά του Δενδροποτάμου Θεσσαλονίκης

Στην εισήγηση θα επιχειρήσω να αναδείξω τις κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες του γραμματισμού στη σχολική τάξη ως μια καθημερινή διαδικασία παρέμβασης. Για την υποστήριξη της θέσης αυτής θα επιλέξω να χρησιμοποιήσω δυο παραδείγματα κειμένων παρέμβασης. Τα κείμενα έχουν παραχθεί από τα παιδιά Ρομά της τάξης υποδοχής του σχολείου. Η δημοσιοποίησή του ενός προκάλεσε ένα πλούσιο λόγο στα έντυπα και ηλεκτρονικά ΜΜΕ και ταυτόχρονα διαμόρφωσε αναγκαστικά το πλαίσιο θεσμικών παρεμβάσεων με πολιτικές και οικονομικές διαστάσεις. Τέλος στην εισήγηση θα προσπαθήσω να διατυπώσω –να θίξω- κάποιες εκτιμήσεις για το μέλλον των γραμματισμών ως κριτικής αναστοχαστικής διαδικασία στην σχολική πραγματικότητα.

«Γίνε εσύ η αλλαγή, που επιθυμείς να δεις στον κόσμο». (Μαχάτμα Γκάντι)

Γ. Χατζηπαύλου & Α. Χατζηνικολάου

Γραμματισμοί γυναικών Ρομά μητέρων «αναλφάβητων» στο σχολείο του Δενδροποτάμου Θεσσαλονίκης

Στην εισήγησή μας μέσα από κείμενα, που παρήγαγαν γυναίκες Ρομά, αναδεικνύουμε τη σημασία του γραμματισμού στην καθημερινή διαδικασία για τη συνειδητοποίηση (κατά Φρέιρε). Ο γραμματισμός στο πλαίσιο της εισήγησης εκλαμβάνεται ως μια διαδικασία παρέμβασης στο σύνολο της ζωής των Ρομά. Η παρέμβαση αυτή έχει στόχο την εμπέδωση και ενδυνάμωση της ιδιότητας του πολίτη στη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα (όπου ομάδα είναι ταυτόχρονα οι γυναίκες Ρομά και οι εκπαιδευτικοί) και συνάμα τη συνειδητοποίηση της αξίας της εκπαίδευσης. Βασικός πυλώνας της συνειδητοποίησης σε πρώτη φάση είναι η ερμηνεία των συνθηκών, οι οποίες διαμορφώνουν και ενισχύουν τα πλαίσια των κοινωνικών αποκλεισμών και των ρατσισμών και σε επόμενη φάση η από κοινού ανάδειξη, και διεκδίκηση του δικαιώματος των Ρομά στην εκπαίδευση ως σημαντικού θεσμικού παράγοντα συνειδητοποίησης και καταπολέμησης των φαινομένων που προαναφέρουμε.

Ν. Μουράτογλου & Π. Τσιρώνη

Η κατάκτηση του ακαδημαϊκού γραμματισμού στην ελληνική τριτοβάθμια εκπαίδευση: το παράδειγμα της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ.

Η έννοια του γραμματισμού απασχόλησε και απασχολεί πολλούς ερευνητές του πεδίου, καθώς αποτελεί ένα μείζον κοινωνικό θέμα. Ειδικότερα, ο γραμματισμός συνιστά μια κοινωνική πρακτική (Street, 1984) που συντελείται σε πολλαπλά επίπεδα συγκροτώντας με αυτόν τον τρόπο επιμέρους διαφοροποιήσεις. Η παρούσα έρευνα εστιάζει στον ακαδημαϊκό γραμματισμό, έννοια που αναφέρεται στις επικοινωνιακές δεξιότητες που οφείλουν να αναπτύξουν οι νέοι φοιτητές/φοιτήτριες, προκειμένου να αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις του πανεπιστημιακού χώρου και να ολοκληρώσουν με επιτυχία τις σπουδές τους (Μητσικοπούλου, 2001). Όπως καταδεικνύουν σχετικές έρευνες η εξοικείωση των φοιτητών με τον ακαδημαϊκό λόγο είναι στενά συνδεδεμένη με την επιτυχία τους στον ακαδημαϊκό χώρο (Chafe, 1985 & Tannen, 1985). Επομένως κρίθηκε ενδιαφέρουσα η μελέτη των απόψεων των φοιτητών για τον όρο, των διαστάσεων που αυτός περιλαμβάνει καθώς και του βαθμού κατάκτησής του από μέρους τους. Η έρευνα βρίσκεται σε εξέλιξη, ενώ δείγμα της αποτελούν φοιτητές της Φιλοσοφικής Σχολής του Α.Π.Θ. Στο σημείο αυτό οφείλουμε να τονίσουμε πως αναμένεται να διαπιστωθεί μια διαφοροποίηση των αποτελεσμάτων μεταξύ των απόψεων των σπουδαστών, που φοιτούν σε ελληνόγλωσσα και ξενόγλωσσα τμήματα αντιστοίχως. Για τη συλλογή των δεδομένων κατασκευάστηκε ερωτηματολόγιο που περιελάμβανε ερωτήσεις ανοιχτού και κλειστού τύπου, ενώ η διανομή του ξεκίνησε στις αρχές του Σεπτεμβρίου.

Ε. Ανδρεαδέλλη, Α. Ιωαννίδου, Ε. Τσιουπλή, Π. Φωκά

Κριτικός γραμματισμός στα μουσεία σύγχρονης τέχνης

Η τέχνη, στη διαχρονική και στη σύγχρονη διάσταση της, είναι παράγοντας διαμόρφωσης του ιστορικού γίνεσθαι και αντανάκλαση της εκάστοτε ιστορικής πραγματικότητας. Οι σχέσεις της τέχνης και της εκπαίδευσης μέσα από τη μορφή της μουσειακής εκπαίδευσης συμβάλλει στη εκτίμηση των πολιτισμικών αγαθών, της πολιτιστικής κληρονομιάς και στην κατανόηση της κοινωνικής και πολιτισμικής πραγματικότητας που τη δημιουργήσε. Η μάθηση στο μουσείο είναι διαφορετική από την τυπική μάθηση άρα και οι εκπαιδευτικές διαδικασίες στα μουσεία διαφέρουν από αυτές που υλοποιούνται στην εκπαιδευτική πράξη εφόσον οι στόχευση τους είναι εκτός από ψυχαγωγική και χειραφετητική. Η τέχνη, όπως αυτή κωδικοποιείται, προβάλλεται και επιλέγεται στους χώρους των μουσείων αποτελεί, προνομιακό πεδίο εφαρμογής του κριτικού γραμματισμού. Μέσα από την υλοποίηση μίας, προσανατολισμένης στον κριτικό γραμματισμό, ερευνητικής εργασίας σε Λύκειο της Θεσσαλονίκης με θέμα τα «Μουσεία Σύγχρονης Τέχνης» επιδιώχθηκε η κριτική συνειδητοποίηση εκ μέρους των μαθητών των παραγόντων που οριοθετούν και καθορίζουν το πεδίο της σύγχρονης τέχνης. Το δίπολο «μουσειακός χώρος» και «εκθέματα» αποτέλεσαν τους άξονες για την αποκάλυψη των ιδεολογικών παραμέτρων της τέχνης. Μέσα από δράσεις, εργασίες και επισκέψεις στα μουσεία, οι μαθητές αποπειράθηκαν να ιχνηλατήσουν τα όρια της ελευθερίας της σύγχρονης τέχνης, την αποκωδικοποίηση των έργων τέχνης και την ιδεολογική τους διάσταση. Τα στοιχεία, δηλαδή, που επέτρεψαν να αποδοθεί ο όρος «έργο τέχνης» σε αυτά και όχι σε κάποια άλλα δημιουργήματα της εποχής τους.

M. Κοκκινίδου

Προσέγγιση του προφορικού και του γραπτού λόγου μέσα από κείμενα ειδησεογραφίας στη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης σε ενήλικες στο πλαίσιο των αρχών του κριτικού γραμματισμού: διδακτικές προτάσεις

Τα κείμενα που παράγονται στο πλαίσιο των θεσμών αλλά και της καθημερινής πρακτικής στη σημερινή παγκοσμιοποιημένη κοινωνία είναι πολύμορφα και η εξοικείωση με διαφορετικά μέσα και επικοινωνιακούς πόρους για την κατανόηση πολιτισμικών προϊόντων αλλά και των συναφών κοινωνικών πρακτικών που τα συνέχουν καθίσταται απαραίτητη. Απόρροια είναι η αύξηση των απαιτήσεων σε είδη γραμματισμού στις περισσότερες μορφές εκπαίδευσης. Η εισαγωγή, λοιπόν, πολυτροπικών κειμένων και πρακτικών κριτικού γραμματισμού συμβάλλει αποφασιστικά στην ανάπτυξη της δεξιότητας πρόσληψης και παραγωγής πολυτροπικού λόγου και ευνοεί τη διαμόρφωση ενεργών υποκειμένων στην εκπαιδευτική διαδικασία αλλά και ενεργών πολιτών στη σημερινή κοινωνία.

Η παιδαγωγική του κριτικού γραμματισμού, η οποία προτείνει μια προσέγγιση στη γλωσσική διδασκαλία που θα οδηγήσει στη θεραπεία των παραπάνω στόχων, αποδεικνύεται έτσι αναγκαία τόσο στη διδασκαλία της μητρικής γλώσσας όσο και στη διδασκαλία της δεύτερης/ ξένης γλώσσας. Μολονότι στην εκμάθηση της ξένης γλώσσας η γνώση δεν αμφισβητείται και οι τρόποι επικοινωνίας κρίνονται ως αποτελεσματικοί όταν αναπαράγουν ήδη υπάρχουσες δομές ή τύπους κειμένων στις κατάλληλες περιστάσεις (επικοινωνιακή και κειμενοκεντρική προσέγγιση) υπάρχει χώρος για εισαγωγή στοιχείων του κριτικού γραμματισμού συμπληρωματικά και όχι εναλλακτικά.

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι η παρουσίαση προτάσεων για τη διδασκαλία του προφορικού και του γραπτού λόγου σε τάξη ξένων ενηλίκων σπουδαστών της ελληνικής, μέσου επιπέδου ελληνομάθειας, στο πλαίσιο των αρχών της παιδαγωγικής του κριτικού γραμματισμού. Ο σκοπός είναι να συνειδητοποιήσουν οι σπουδαστές τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του προφορικού και του γραπτού λόγου και να ασκηθούν τόσο στη διάκρισή τους, όσο και στις διαφορετικές κοινωνικές πρακτικές που εμπεριέχουν.

E. Κούλαλη

Η διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης/δεύτερης γλώσσας στο πλαίσιο του κριτικού γραμματισμού: μια πρόταση διδακτικής αξιοποίησης των τεσσάρων αξόνων προσέγγισης/ανάλυσης κειμένου

Είναι αναμφισβήτητο γεγονός ότι η επικοινωνιακή προσέγγιση, η οποία άρχισε να κυριαρχεί στη γλωσσοδιδασκτική -κυρίως των ξένων γλωσσών- από το 1970, επηρέασε καταλυτικά την αντίληψη που υπήρχε μέχρι τότε για τη διδασκαλία της γλώσσας. Έτσι, εγκαταλείφθηκε εν πολλοίς η παραδοσιακή γραμματικοκεντρική θεώρηση της γλώσσας και δόθηκε προτεραιότητα στην επικοινωνιακή διάσταση και χρήση της.

Όμως, αφενός η γλώσσα δεν είναι μόνο χρήση, αφετέρου η επικοινωνία στην εποχή μας δεν πραγματώνεται μόνο μέσω της γλώσσας. Καθημερινά βομβαρδιζόμαστε από πολυσημειωτικά κείμενα κάθε είδους. Η στείρα γνώση μορφοσυντακτικών κανόνων και λεκτικών πράξεων φαίνεται ανεπαρκής για την κατανόησή τους και ανεδαφική ως διδακτική στοχοθεσία και πρακτική.

Ως εκ τούτου, στην παρούσα διδακτική πρόταση, η οποία απευθύνεται σε ενήλικες σπουδαστές προχωρημένου επιπέδου που διδάσκονται την ελληνική ως ξένη/δεύτερη γλώσσα, θα προσπαθήσουμε να αξιοποιήσουμε τις αρχές του κριτικού γραμματισμού ως μια δυναμική συνένωση της επικοινωνίας, του κειμένου και της κοινωνίας.

Θεματικός άξονας των υπό εξέταση κειμένων είναι η επί μακρόν επίκαιρη έννοια της οικολογίας και ο τρόπος με τον οποίο αυτή διαπραγματεύεται αλλά και συνδιαμορφώνεται μέσω συγκεκριμένων κειμενικών πρακτικών.

Τα κείμενα θα εξεταστούν με βάση τέσσερις άξονες: κείμενο και πλαίσιο επικοινωνίας, το κείμενο ως γλωσσική και νοηματική δομή, το κείμενο ως κοινωνική πράξη, το κείμενο ως αντικείμενο αξιολόγησης.